

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1023

I hae enp

33

C-15

СН ф. п. п. п.
1878

2010

2001

~~288A~~

~~514~~

133

8-15

~~1334~~

ՆԱԽԱԳԱՀԱՐԾ ՈՒՅԾՔ

8

[Handwritten signature]

I. Հատոր

(Բ. Գործ)

[Handwritten signature]

աշխատասիրեց

LENIN

400
ՀԱՅԿԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՅՈՎ ՀԱՆՆԷՍ ՆԱԶՍՐԵԱՆՑ

Տ Փ Խ Ի Ս

Յզգհաննէս Մարտիրոսեանցի ապարան.

1878

33 415-44

W 544

727

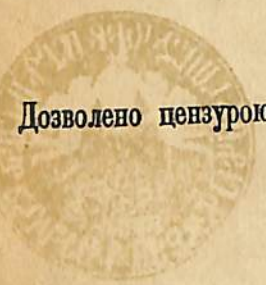
ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ.

Մենք ժողովեցինք Հայերիս մէջ արմատացած նախապաշարունակները և մտադիր ենք շարունակել այս գործը, եթէ մեր յոյսերը չեն դաւաճանիլ մեզ: Ինչո՞ւ ժողովեցիք. հարկաւոր էր արդեօք ժողովելը, գուցէ կ' հարցնի մեզ ընթերցողը: Մենք կ' պատասխանենք: Ժողովեցինք, որ խմանայինք, թէ ինչպիսի նախապաշարունակներ կան մեր մէջ, որքան մեծ է նոցա թիւը, նոքա մինչև որ աստիճանն նախապաշարունակների խելքի ծնունդ են. որտեղ երում Հայն աւելի շատ է նախապաշարունակ և որտեղ նա թօթափել է իւր վերայից այդ սնտիապաշարութիւնները:

Գալով երկրորդ հարցին, կասենք: Հարկաւոր էր ժողովել, որովհետև մեզ հարկաւոր է ծանօթանալ մեր գանազան հասարակութիւնների, հետևաբար և ամբողջութեան մտաւոր զարգացման հետ: Գիտենալով, թէ ինչպիսի մոլորութեան մէջ է ընկած որեւէ հասարակութիւն, մենք կարող ենք այդ մոլորութեան առաջն առնել գանազան միջոցներով. կարող ենք փրկել նորան այն բարոյական, մտաւոր և նիւթական վնասներից, որոնց մէջ նա ընկնում է միշտ:

Ուսումնասիրել նախապաշարունակները, դա մի այնպիսի վսեմ գործ է, որի համար հարկաւոր է բարձր փիլիսոփայական զիտութիւն և շատ տարիների աշխատութիւն: Հասնել ցանկալի նպատակին, ո՞չ միայն մենք, այլ և նոյն իսկ Եւրոպացիք չեն կարողացել:

Այս նիւթի վերաբերութեամբ մեր ձեռքն ընկաւ մի գրքի «Des erreurs et des préjugés populaires» առնունով: Դա՛ Ֆրանսիայի Արտոքին գործերի մինիստր

Дозволено цензурою. Тифлисъ. 1 Декабря 1877 года.

(3349 / 40) 16956-58

Типографія И. Мартиросянца на Орб. у. д. № 5.

Շ. Վաղդինգտոնի աշխատութիւնն է, որ իբրև հրապարակախօսութիւն (лекция) կարդացուելէ Փարիզում և տրւած է այնտեղ 1866 թուին:

Պ. Վաղդինգտոնը, ցաւելով յայտնումէ իւր ունկնդիրներին, որ նորա ձեռքում չկայ մի Ֆրանսիարէն աշխատութիւն նախապաշարումների վերայ, որ կարողանար աւելի պարզ և հասկանալի կացուցանել նոցա նշանակութիւնը: Եւ աւելացնումէ, որ վերջին դարու մի Անգլիացի գիտնական, բժիշկ Փոմաս Բրաուն անունով՝ կազմել է մի կատալոգ ժողովրդական նախապաշարումների:

Պ. Վաղդինգտոնը այդ աշխատութիւնը անկատար է համարում, որովհետև, չնայելով, որ նա բաղկացած է երկու հատորից, որոնցից իւրաքանչիւրն ունի 4-500 երես, այսուամենայնիւ նոքա իւրեանց մէջ պարունակում են միայն այնպիսի նախապաշարումներ, որոնք յարաբերութիւն ունին բնական պատմութեան հետ: Պ. Վաղդինգտոնը նոյնպէս մատնացոյց է լինում մի գրքի վերայ, որ աւ այժմ մենք չկարողացանք ձեռք բերել:

Այսպէս ահա, մեր ընտրած նիւթը շատ ընդարձակ է նորան կազմակերպող մասները շատ բազմաւեռի են: Եւ, ինչպէս ընթերցողը նկատումէ, մենք նորան ներկայացնում ենք մի հում և անհշակ նիւթ: Ուրիշ տեսակ վարուել, մենք չէինք կարող: Քոյ ուրիշներն աշխատեն պատրաստել մեր առաջարկած նիւթից այն, ինչ որ հարկաւոր է Անտարակոյս ենք, որ սա՝ ժամանակով կ'ըրաւ իւր վերայ երևելի գիտնականների ուշադրութիւնը:

Պ. Վաղդինգտոնը իւր աշխատութեան մէջ, որքան թոյլ է տրվում մի հրապարակախօսի, մի համառօտ հայեացք է ձգում նախապաշարումների վերայ: Աւելորդ համարելով ամբողջ զրքուկի թարգմանութիւնը, մենք դուրս ենք բե-

րում նորա միջեց այն կետերը, որոնց վերայ զլեաւորապէս ուշադրութիւն է դարձրել նորա հեղինակը:

«Նախապաշարումները, ասումէ պ. Վաղդինգտոնը, այն սխալ և միանգամայն անմիա կարծիքներն են, որոնք դիւրութեամբ ընդունուել և տարածուել են, յետոյ յամսութեամբ պահպանուել և արմատացել են, . . . : Դա մի ցաւ է, մի մեծ ցաւ, մարդկային հոգու և հանճարի խարազաններից մէկը»: Յետոյ մի թեթև ակնարկութիւն անելով նոցա ծագման վերայ, ասումէ. «Ծաս հին ժամանակներում, Նզիպտացիք պաշտումէին էական կամ երևակայական կենդանիներ, որոնք կամ օգտակար էին մարդու կամ վնասակար : Յոյները և Հռոմայեցիները սրտաբեկվում էին, երբ, պատրաստուած լինելով հեռաւոր ճանապարհ գնալու կամ որ և է ձեռնարկութիւն սկսելու, ըսում էին գիշերային բուլի սուր ձայնը կամ ագուալի զուառոցը:

Միջին դարում մենք տեսնում ենք՝ կախարհներ, վհուկներ և հմայողներ: Դաւանանք դէպի ներկայ ժամանակը. մենք գտնում ենք միևնոյն թուլութիւնները, միևնոյն երեխայութիւնները, միևնոյն երեխայական երկիւղը, որ պատճառումէ մեր մէջ՝ երբեմն պատասխամբ վայր ընկնող աղամանը, երբեմն ականջի ծփոցը, կամ որևէ պահանջան շան գիշերային ունոցքը, որ եթէ տեսնում են գիշերը, յուսոյ նշանէ, կէսօրին հոգսի նշանէ, իսկ առաւօտը՝ վախ, . . . : Տեսնում էք, պարոններ, այն թշնամին, որ կանգնած է մեր առջը, նախապաշարումն. դա մի թշնամի է հազար ու բիւր գլխներով: Չվախենանք դորա հետ պատերազմելու:

Յառաջ տանելով իւր խօսքերը, Պ. Վաղդինգտոնը մի ընդհանուր հայեացք է ձգում այն բոլոր առարկաների վերայ, որոնք նախապաշարման նիւթ են դարձել: Այստեղ նա յիշումէ հետեւալ նախապաշարումն: Երբ երե-

խան ծնվումէ, իսկոյն նորան ցոյց են տալիս աստղերին, որ գրուի նորա ճակատագիրը, իմացուի, թէ նա ինչ աստղի է ծնուած, և աւելացնումէ, թէ երեսայի ճակատագիրը այն պէտքէ լինի, ինչոր այդ բոպէին գուշակում է իմաստուն աստեղաբաշխը: Եւ ասումէ Վ.յս մոլորութիւնը մեզ աւանդել են Քաղդէացիք, այդ՝ բարէլոնի գիտնական աստեղաբաշխները, որոնց մասին դուք ամենքդ լսել էք, և յետոյ հաստատել են միջին դարու հրէա և արօրացի աստեղաբաշխները, . . . »:

Սորանից յետոյ հեղինակը կարգով խօսում է աստղերի, համաստեղատների, երկրի, մէտալների, բոյսերի, կենդանիների և մարդու վերայ: Եւ, որովհետեւ դոքա բոլորն էլ նախապաշարունակների նիւթ են դարձել, ուստի հեղինակը խօսումէ նոցանից իւրաքանչիւրի վերայ առանձնապէս:

Պ. Վարդինգաօնն ասումէ. «Երկար ժամանակ կարծում էին, թէ աստղերը անբիծ մարմիններ են, մինչև որ արեգակի վերայ եղած բծերի յայտնագործութիւնը յաւիտենապէս թաղեց այդ հին կարծիքը: Ահա երկու օրինակ, որ ես հանում եմ «Logique de Port-Royal»-ից: Երկնքումը կայ մի համաստեղատուն, որին անուանել են կշիռ, և որ նման է կշռի: Կշիռը արդարութեան նշան է, ուրեմն, նոքա, որոնք ծնվում են այս համաստեղատան տակը, կ'լինեն ճշմարիտ և արդարագատ: Կենդանականաբար մէջ կայ նոյնպէս երեք նշան, որոնցից մէկին անուանում են Խոյ, միւսին Յուլ, երրորդին Ս.յծեղջիւր: Խոյն, ցուլը և այծեղջիւրը որոճող կենդանիներ են: Ուրեմն, (նայեցէք այս գատողութեանը) նոքա, որոնք դեղ են ընդունում այն ժամանակ, երբ լուսինը այդ կենդանականութեանից մէկի տակն է գտնվում, կրկին կ'փոխեն դեղը»: «Չեզ յայտնի է, որ երկար ժամանակ կարծում էին,

թէ երկիրը անշարժ է, և ամբողջ երկինքը իւր անհուն մարմիններով և անհուն տարածութիւնով հեռացած է մեզանից և պտտվումէ մեր փոքրիկ մոլորակի շուրջը: Աստեղաբաշխութեան արած յառաջադիմութիւնները պարզաբանեցին այդ բոլորը մարդու առաջև, և մեր օրերում, անգամ շատ փոքր կրթութիւն ստացած մարդիկ լսել են, որ երկիրը շարժվում է իւր վերայ և արեւի շուրջը:

«Բնութեան բոլոր թագաւորութիւնները մարդու համար մի առիթ են եղել սխալանքի և մոլորութեան մէջ ընկնելու, թելադրելով նորան շատ յիմար կարծիքներ: Օրինակ. հանքային թագաւորութեան մէջ, երկար ժամանակ հաւատում էին, թէ բոլոր մետալները կարող էին ոսկի դառնալ մի նիւթի միջոցով, որի միայն գաղտնիքն էր հարկաւոր իմանալ, և որին անուանում էին փիլիսոփայական քար: Ոչոք չգիտէր նորա անունը. բայց ամենքը հաւատում էին նորան. և բաւական էր միայն ձեռքը դնել այդ խորհրդական առարկայի վերայ, և նորա լոկ շոշափումն կարող էր ոսկի փոխարկել՝ երկաթը, պղինձը, կապարը և միւս բոլոր մետալները: Նոյնպէս միջին դարու ոսկեգործները, այլ և միքանի թագաւորազներ մեծ եռանդով աշխատում էին գտնել այդ փիլիսոփայական քարը: Տարաբաղտաբար, այժմեան գիտնականները չեն հաւատում դորան և չեն որոնում այդ քարը, այնպէս որ, էլ յոյս չ'կայ, որ մենք կարողանանք գտնել նորան»:

Տունկերից մէկը նոյնպէս մտել է այն մոլորութիւնների շարքում, որոնք տարածուած են այսօր: Հին Գոլուացիք, մեր նախնիքը և նոցա հեթանոս քուրմերը կաղնի ծառին գերբնական յատկութիւններ էին տալիս, կատարում էին ամեն տեսակ ծէտեր և առաջարկում էին ժո-

ղովրդին, որ պաշտեն նորան: Հները դաբնիք էին պահում կայծակից պաշտպանուելու համար: Ծրանկլինից ըսկած մենք աւելի լաւ շանթարգելներ ունինք:

Կենդանիների մէջ բաւականէ յիշել սֆինկսի և Ֆէնիկսի (փիւնիկ) առասպելական անունները: Ֆէնիկսը միակ թռչունն էր, որ վերածնվում էր իւր մոխրից. յետոյ սաւլամանդրը (մողես), որի մասին կարծում էին, թէ կրակի մէջ էր ապրում. և փոքրիկ աչքերաւոր խլուրդը, որին երկար ժամանակ կոչը էին համարում:

Մարդը և իւր պատմութիւնը նոյնպէս մի հարուստ նիւթ են տուել կարծիքներին, ստութիւններին և առասպելներին: Ի՞նչու, օրինակ դեռ ևս այսօր առողջութիւն են ցանկանում փոշտացողներին: Ահա ինչու Մի ժամանակ թագաւորում էր մի մեծ, տարափոխիկ մահ (էպիդէմիա), որի առաջին նշանը փոշտալն էր: Ահա, այնտեղից է առաջ գալիս շնորհաւորելու այս խօսքը՝ «Առողջութիւն»:

Պարոններ, ամենքին յայանի է, որ Քրիստոսփոր Կօլօմբոսի ձանապարհորդութիւններից և Նոր-Աշխարհի յայտնագործութիւնից առաջ մերժում էին, ինչպէս ամենաանկարելի բան, մեր հակոտնեաների (անտիպօզների) այսինքն այն մարդկերանց գոյութիւնը, որոնք զետեղուած են երկրի միւս երեսի վերայ, այնպէս որ մեր վերաբերութեամբ՝ նոքա, կարծես, գլխիվայր են մանգալիս: Այն ինչ հները մերժում էին հակոտնեաների գոյութիւնը, որոնք կան իսկապէս, նոքա հիւսիսային բևեռներում զետեղուէին թզուկներ, որոնք ամենեկին չ'կային, այսինքն մարդիկ (այնքան փոքր հասակով, որ անկարելի էր), մի ոտի բարձրութիւնով, և որոնց անունը մնացել է առասպելներում:

Թողնելով հին նախապաշարումները, Պ. Վադզինգտօնը

իւր ունկնդիրներին հրաւիրումէ անցնել դէպի նոր նախապաշարումները, և ասում է Հներն ունէին մի նախապաշարումն շատ տարածուած էր. այսինքն՝ որեւէ ձեռնարկութիւն սկսելու համարկան բարի և չար օրեր, և լաւ ու վատ թուեր:

Այդ նախապաշարումն մենք ոչ միայն պահել ենք, այլ և չափազանցրել ենք . . . : Այդ օրը և այդ թիւը, դուք լաւ էք յիշում, և են՝ ուրբալն ու աստուերէր: Քրիստոնէայք այդ օրը և թիւը տարաբաղտութեան նշան են ընդունել: Ինչո՞ւ: Արովհետեւ միանգամ և միայն միանգամ դարերի ընթացքում, պատահեցաւ, որ մի ժողովում, որ բաղկացած էր տասերեք անձներից և որոնք նստոտել էին մի սեղանի շուրջը վերջին ընթրիքն անելու, գտնվում էր մի յանդուգն մասնիչ, մի Յուդա. և որովհետեւ մի անգամ մի մեծ չարագործութիւն պատահեցաւ ուրբաթ օրը, մի մեծ զոհ մատուցուեցաւ, մի բացառական էակ պատկուեցաւ անօրինակ մարտիրոսութեամբ, սորանից պէտքէ եզրակացնել, որ տասերեք թիւը և ուրբաթ օրը յաւիտեան տխուր պէտքէ լինին. պէտքէ եզրակացնել, որ ամեն անգամ, երբ տասերեք անձինք նստոտած կ'լինին մի-կնոյն սեղանի շուրջը՝ նոցա մէջ կ'լինի մի զոհ դէպի մահ ևնոյն սեղանի շուրջը՝ նոցա մէջ կ'լինի մի զոհ դէպի մահ զատապարտուած. որ ամեն անգամ, երբ կ'գայ ուրբաթ օրը, մեղանից իւրաքանչիւրը պէտքէ սպասի մի տարաբաղտութեան կամ մի անյաջողութեան իւր գործերի մէջ: Հարցնում եմ ձեզ. ո՞ր է մի այսպիսի կարծիքի ճշմարտութիւնը:

Պ. Վադզինգտօնը իւր հրապարակախօսութիւնը աւարտումէ այսպէս. «Պարոններ, ես մօտեցայ այս երկայն կրթութեան վախճանին:

«Ինձ մնումէ եզրակացութիւն հանել սորանից, և վերջացնելով՝ փիլիսոփայութեան դասեր կամ խորհրդածու-

Թիւններ տալ ձեզ:

Ես չեմ ցանկանում, որ դա տրամաբանութեան դաս լինի: Եւ որպէս զե չ'ընկնեմ այն կողմը, դէպի որը ես հակվում եմ իբրև փիլիսոփայ,-ես, եթէ Թոյլ կ'տաք ինձ, մի կարճ համեմատութիւն կ'անեմ, որ՝ յոյս ունիմ, պարզապէս կ'արտայայտի այն բոլորը, կնչ որ ասուեցաւ մեր մոլորութիւնների և նախապաշարումների վերաբերութեամբ:

Երևակայեցէք մի մթին քարայր, ուր միայն մթութիւն է և խաւար. թանձր գոլորշիներն արգելում են լոյսին, որ թափանցի նորա մէջ: Գուք տեսնում էք աստ և անդ, խաւարի մէջ փայլելիս մի քանի առկայծօղ, աղօտ և խաբուսիկ երևոյթներ, որոնք կախարդում են մարդու տեսողութիւնը, բայց որոնք փախչում են ձեր առաջևից և ձեզ արգելում են բռնել:

Ուրեմն, դուք ամենքդ հասկացաք այն ճշմարտութիւնները, որոնցով ես զբաղեցրի ձեզ այս երեկոյ: Այդ քարայրը մեր սեփական խելքն է, մեր անհատական հասկացողութիւնը: Խաւարը,-որ ներսից մթնեցնում է նորան,-մեր տգիտութիւնն է, մեր գիտակցական ընդունակութեան սահմանն է: Սրգելող գոլորշիները մեր կրքերն են, մեր հպարտութիւնը կամ մեր թեթեամտութիւնը, մի խօսքով, մեր բարոյական տկարութիւնները: Այն երևոյթները, որոնք փայլում են արտաքին լուսով,-նախապաշարումներն են և մոլորութիւնները . . . :» Եւ վերջացնում է իւր խօսքերը՝ աւելացնելով, որ միայն կրթութիւնով և գիտութիւնով կարող ենք հալածել մեր միջեց այդ բոլոր նախապաշարումները:

Ընթերցողը այս բոլորից կ'եզրափակի՝ որ ամեն ազգ ունի իւր նախապաշարումները, որ այդ նախապաշարու-

մների սկիզբը և ծագումը պէտքէ որոնել նոյն ազգի անցեալի մէջ, որ շատ անգամ որևէ նախապաշարման հիման վերայ ստեղծվում են շատ ուրիշ նախապաշարումներ, և որ, վերջապէս, բոլոր ազգերի նախապաշարումների հիմքը պէտքէ որոնել ընդհանուր, մարդկային ազգի պատմութեան և նորա ամենահեռաւոր անցեալի խորքում:

Նոյնպէս կարելի է նկատել, որ այդ Ֆրանսիական նախապաշարումներից շատերը ընդունուած են և՛ մեր մէջ. և մենք մեր յառաջաբանը չ'երկարացնելու համար այստեղ օրինակներ չ'ենք բերում:

Հարկաւոր համարեցինք ծանօթութիւնների մէջ բերել մի քանի բացատրութիւններ, որոնց մենք գտնում ենք աւանդութիւնների մէջ:

Յայտնի բան է, որքան շատ տեղերից ունենայինք նախապաշարումներ, այնքան լայն և ընդարձակ հասկացողութիւն կ'ունենայինք նոցա վերայ, և ընդհակառակն՝ որքան սակաւթիւ տեղերից են հաղորդուած նոքա,-այնքան նեղ և սահմանափակ կ'լինի մեր գաղափարը: Մեզ մասնակցող քաղաքները շատ չեն: Այս գործում մեզ օգնել են Ծ քաղաք և Ծ գիւղ: Գոքա են՝ Տփլիս, Սղնախ, Երևան, Ալէքսանդրօպօլ, Շամախի.—Շամշուղայ, Շուլաւէր, Քարվանսարայ, Վ.—Ագուլիս և Սաղխան: Ծ անձինք նիւթ ուղարկեցին Տփլիսից, 3—Ալէքսանդրօպօլեց, և 8—առանձին տեղերից: Եւ այդ է պատճառը, որ այս հատորում նախապաշարումների մեծ մասն առնուած է Տփլիսից:

Մեզ ուղարկուած նախապաշարումների թիւը հասնում էր 1000—ի: Բայց նոքա բոլորն-էլ նախապաշարումներ չ'էին: Այլ կամ աւանդութիւններ էին, կամ ճշմարտութիւններ հիմնուած առողջ դատողութեան վերայ և կամ

հարած ձեռքեր էին զանազան վնասների առաջն առնելու համար: Այդպիսիները մենք չ'ներմուծեցինք գրքիս մէջ: Կային և՛ այնպիսի նախապաշարումներ, որոնց այստեղ ներմուծելը անհամեստութիւն կ'լինէր: Այս հատորի մէջ կայ 618 նախապաշարումներ:

Միւս հատորը կ'ունենայ մի քանի բաժանմունք, որոնց մէջ առանձին գլխեր կ'կազմեն՝ զուտ նախապաշարումները (предразсудки) աստիճանները (предания). հասարակ կամ հարձեհները (повѣрья). աստիճանները, (субвербіе) և շարժումները, որոնք ընդունուած են իբրև նախապաշարումներ:

Այս աշխատութիւնը, անդրանիկը լինելով իւր նմանների մէջ, յուսով ենք, որ կ'դարձնի իւր վերայ շատ բանասերների ուշադրութիւնը: Թող ուրեմն, ոչ—ոք չ'խնայի մեզ հաղորդելու իւր նկատողութիւնները, որոնցից մենք օգուտ կ'քաղենք: Իսկ այդ օգուտը կրկին կ'վերադրանենք Ազգին, ներկայացնելով Նորան մեր աշխատութեան շարունակութիւնները առաւել կատարելագործուած:

Մենք չ'ենք դադարիլ օգուտ քաղելու Եւրոպական լեզուներով նախապաշարումների վերայ հրատարակուած գրքերից: Ուստի խնդրում ենք նոցա, որոնց յայտնի են այդպիսի գրքեր, որ կամ ուղարկեն մեզ գրքերը, կամ գրեն մեզ նոցա անունները:

Այստեղ աւելորդ չ'ենք համարում աւելացնել, որ նախապաշարումների առիթով մի գրքոյի տպուած է եղել Ղեռ ևս 1857-թուին: Այդ գրքոյին ունի հետևեալ անունը և մակագրութիւնը:

Հայկական առաձներ և աւանդութիւններ, որ պարունակում է զանազան բարոյական, տնտեսական և կրօնական կտրահորդներ. Ս. Պ. բուրգ, 1857. Ժողովեալ և բացայայ-

տեալ 'ի Յովհաննիսէ Մ. Արզանեանց, մակամուսնեալ Սայաթնով:»

Այդ գրքոյիը, որ բաղկացած է 40 երեսից, պարունակում է իւր մէջ երեսուն նախապաշարումներ իւրեանց բացատրութիւններով: Իսկապէս միայն 15—են նախապաշարումներ, իսկ միւս 15-ը զգուշութիւններ են, որոնք սահմանուած են զանազան տնտեսական վնասների առաջն առնելու համար:

Այդպիսիները մենք մտադիր ենք առանձնապէս ժողովել հետևեալ հատորի համար իւրեանց բացատրութիւններով:

Նախապաշարումներ ժողովելու մասին մեր յայտարարութիւնները տպուեցան «Մեղուի և «Մշակ»-ի մէջ 1874 թուին: Բայց այսքան ուշացնելն ունէր իւր զանազան և մեզանից անկախ պատճառները, որոնց յիշելն աւելորդ է: Իսկ մեզ նիւթ հաղորդողները՝ տեսնելով, որ մեր աշխատութիւնը լոյս չի տեսնում, գուցէ, բոլորովին յուսակտուր եղան, և այդ է պատճառը, որ միայն հինգ ամիս են նիւթեր ուղարկել. իսկ այնուհետև դադարեցին: Յուսով ենք, որ ստանալով մեր աշխատութեան I հատորը, նոքա կ'շարունակեն մասնակցելու մեզ այս գործում:

Նախապաշարումները նշանակել ենք թուանշաններով: Ի որս նպատակն այն է, որ՝ եթէ ընթերցողը որևէ նախապաշարման վերայ կ'կամենայ նկատողութիւն անել մեզ. այսինքն՝ թէ նա արդէն վերցուած է, թէ նա աճանցուած է մեր մէջ այս կամ այն ազգից, և այլն. կարող է գրել մեզ թէ այսինչ հատուածի, այսինչ գլխում, այսքաներորդ նախապաշարումն վերցուած է այս ինչ տեղից. . . :

Որ ընթերցողն իմանայ, թէ որևէ նախապաշարումն ինչ տեղ է ընդունուած, դորս համար մենք հարկաւոր

Համարեցինք մէջ բերել այստեղ հետեւեալ բացատրութիւնները:-

Ալ.	Նշանակում է	Ալէքսանդրապոլ.
Եր.	—	Երևան.
Շամխ.	—	Շամախի,
Սղ.	—	Սղնախ,
Շուլ.	—	Շուլաւէր.
Շամշ.	—	Շամշուլդայ,
Սաղ.	—	Սաղիան,
Քար.	—	Քարվանսարայ.

Իսկ նոքա,-որոնք այս նշաններից ոչ մէկը չ'ունին,- բոլորը հաղորդուած են Տ փ խ ի ս ի ց:

Վերջացնում ենք մեր խօսքերը, աւելացնելով, որ այս գործի յաջողութիւնը և կատարելութիւնը կախուած է լաւ օգնականներից: Մեզ նիւթ հաղորդողը ինքը պէտքէ լաւ հետախուզի և լաւ ծանօթ պէտքէ լինի տեղին: Նա չ'պէտքէ գրի ամեն պատահած նախապաշարումն առանց լաւ ըմբռնելու նորա էութիւնը: Այդ է պատճառը, որ մեր գրքի մէջ միքանի տեղ յայտնի չէ պատճառը, թէ ինչո՞ւ այս-ինչ բանը, այս-ինչ ժամանակ, այս-ինչ մարդուն արգելվում է կամ առաջարկվում է անել . . . : Այդ պիտի նախապաշարումների վերջը դրել ենք հարցական (?) նշաններ. և նոքա բոլորը 6 են:

Մեզ նիւթ հաղորդողներն յայտնելով մեր հրատարակչուն շնորհակալութիւնը, յոյս ունենք, որ՝ կարգալով մեր ՇԱՐՄՈՒՆՔ-ը նոքա կ'ուղարկեն մեզ առաւել լաւ կարգաւորած նիւթեր, աչքի առաջ ունենալով մեր գրքում մտցրած դասաւորութիւնը:

427
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾ

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

I ԱՐԵՒ.

1. Զմեռը, անդրանիկ որդին տան դռնից կարմիր թել է կախ անում, որ ամբողջ օրը արև լինի: (Սաղ.)
2. Արևը, ասում են, կարող է անիծել մարդու:
3. Արևի մայր-մանելուց յետոյ տուն չեն աւելում, աղբ չեն դուրս ածում: Արովհետև աղբ դուրս ածել այդ ժամանակը, նշանակում է, ածել արևի երեսին: Աւելողը սաստիկ կ'հիւանդանայ. իսկ առողջանալու համար նա պէտք է լուանայ իւր երեսը այն ջրով, որով արևը լուանում է իւր երեսը:(2.)

1 Սորա մասին պատմում են:- Օրը տարածածն էր, և մի աղջիկ,- որ դեռ չէր վերջացրել քարգահի կարը,- արևին ասում է. «Արեգակ, մէր չմտնես, ընչկլի էս պակասն էլ թամամացնեմ պրծնեմ»: Իսկ արեգակն անիծել է նորան. «Քար դառնաս դու տեղն ու տեղդ. մնիրաւ, չես տեսնում, ինչթաւուր դադրած եմ»: Եւ աղջիկը քար է դառնում իւր քարգահի առաջը նստած:

(2) Պատմում են:- Մէկ աղջիկ, արևի մայր մտնելուց յետոյ, տունն աւելի է և աղբը դուրս ածել, ֆոքր ժամանակից յետոյ նա հիւանդացել է և մեռել: Յերեկը,- արևի մօտ սևերես լինելով, մեռած է լինում. զիչերը կենդանի: Այս ցաւին դարման տանելու համար նորա հայրը հագնում է երկաթեայ տրեխներ, առնում է երկաթեայ գաւազանը և ճանապարհ է բնկնում արևի բնակարանը գտնելու համար, որ խնդրի այն ջրից, որով արևը լուանում է իւր երեսը: Ասում են, դեռ այս օր էլ նա շարունակում է իւր ճանապարհորդութիւնը, և չէ կարողանում գտնել արևի բնակարանը:

Արևի ծագելը և Տայր հայնիլը Բայապարում են հեռուեալ կերպով
 4. Երբ արևը Տայր է հայնում, նշանակում է գնում է
 քնում իւր մօր ծոցում: Իսկ ցերեկը կրկին բարձրանում է
 ծովի երեսովը. նորա մայրը նստած է երկրի միւս ծայրում:
 ծովի ափումը: (Շամշ.)

Արևի խաւարումն Բայապարում են այսպէս.-
 5. Կարծում են, թէ սատանաները ստուերարկում են
 արևի երեսը:

6. Առաւօտը վաղ զարթում է արևը. բայց տեսնելով
 որ մարգիկ հեռացել են արդարութեան ճանապարհիցս,-
 նա սաստիկ բարկանում է, արիւնը գլուխն է ընկնում և
 խաւարում է:

7. Շատ մօտ լինելով Արաբիային և սաստիկ այրելով
 Արաբներին, վերջապէս արևը սաստիկ մօտենում է նոցաով
 իսկ նոքա բարկութիւնից այնքան փշելով և շամփուրներո-
 ճեծում են նորան, որ խեղճը արիւնաթաթախ երեսով հե-
 ռանում է նոցանից և խաւարում:

8. Ասում են. արևը և լուսինը քոյր ու եղբայր են:
 (1) (passim)

(1) Մէկ օր արեգակը խմոր հունցելիս է եղել և լուսինը
 հեռը խօսելով ասել է. «Դու ցերեկն ես լուս տալիս և վրէպ
 մտիկտուողի աչքերը ծակծրկում ես. ես գիշերն եմ լուս
 տալիս ու աչքեր չեմ ծակծրկում»: Արևը, լսելով իւր եղբորից
 այս խօսքերը, շատ նեղացել է և խմորոտ ձեռքով ապտակ
 է զարկել նորա երեսին: Դեռ այսօր-էլ մնում են լուսնի
 երեսին այն հարուածի հետքերը, նորա վերայ երեսող բծերը.

II. ԼՈՒՍԻՆ.

1. Նոր ծնուած լուսնին (ծնունդ լուսնի) ցոյց են տա-
 լիս մի ոսկեղէն կամ արծաթեղէն բան, բերանով ծվծվաց-
 նելով դէպի լուսինը,-որ ամբողջ ամիս ոսկի կամ արծաթ
 շատ ունենան,-հարուստ լինին: (passim)

2. Նոր լուսնին աշխատում են փակ բերանով պատահել,
 որ ամբողջ ամիսը հաց սակաւ ուտեն:

3. Նոր լուսինն առաջին անգամ տեսնելիս ծնողները
 համբուրում են անդրանիկ որդուն, որ նա երկար կեանք
 ունենայ:

4. Դեռ նայում են մի բաղտաւոր մարդու երեսին, յե-
 տոյ նորածին լուսնին, որ բաղտաւոր լինին:

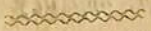
5. Ով նոր լուսինն առաջին անգամ բազմութեան մի-
 ջից է տեսնում, ասում են, ամբողջ ամիսը նա այդ բազ-
 մութեան չափ հիւրեր կ'ունենայ:

6. Եթէ մէկը պատահմամբ բաց բերանով է տեսնում
 նոր լուսինը, այդ ամսում նա հաց շատ կ'ուտի. որովհետև
 բաց բերանը հացի կարօտութեան նշան է:

7. Առաջին անգամ նոր լուսին տեսնելիս՝ աղջիկը մի
 մտդ է քաղում իւր գլխից, որ մազերը չ'թափուեն, չ'պա-
 կասեն:

8. Կինը կամ սողլիկը, որ առաջին անգամ տեսնում է
 նոր լուսինը,- իսկոյն կզում է գետնին և երեք անգամ
 կրկնում:

- « Նոր լուսինը շնհաւոր,
- « Դուն թագաւոր, ես մեղաւոր.
- « Նստած՝ բանիս բարաքաթ,
- « Կանգնած՝ ջանիս հարաքաթ:»

7. Չիու նորածին ձաղը գցում են իւր մօր վերայ, որ կայտառ լինի:

8. Սատակած ձիու տէրը իւր ձիու գէշը ուրիշի ձիաներով է տանել-տալիս, որ միւս ձիաներն-էլ շուտ չսատակին:

9. Տան սեւի տակը թաղում են սատակած ձիու սրմբակը, որ այդ տունը ազատ լինի ամեն տեսակ տարափոխիկ հիւանդութիւններից:

Գ. 10. ԿԱՏՈՒ. — Ասում են՝ կատուն Քրիստոսի ձեռի աղլուխն (թաշկինակ) է: (1)

11. Բարեկամ բարեկամի կատու չի տայիս, որ իւրեանց մէջ ատելութիւն չձագի. երևի այն պատճառով, որ կատուները շուտ շուտ կոպում են միմեանց հետ:

12. Երբ կատուն քորում է իւր յետին թաթը, ասում են, անձրև կ'գայ:

13. Մինչև իւր ձագերի մեծացնելը կատուն եօթ տեղ է փոխում աւելի սպահով լինելու համար: Այդ տեղափոխութիւնը, ասում են, նորա ձագերի մկրտութեան խորհուրդն ունի:

14. Երբ կատուն երեսը սրբում—լուանում է, հիւր կ'գայ:

15. Մի տնից միւսը տեղափոխուելու ժամանակ վարձաբնակը նոր տան կրակարանում լուանում է իւր կատուի թաթերը, որ սովորի նոր տանը, չ'կորչի:

16. Սե, աննշան (անբիծ) կատուի դուռնը աչքացաւ:

(1) Կորա մասին պատմում են: Մէկ անգամ, Քրիստոս եւ Մաննար խօսում է ինդրախուսը: Յանկարծ, նոցա առաջեից մի մուկ է վազում: Արովհետև կատու չկար, որ մուկը բռնէր, Քրիստոս իւր թաշկինակը գցում է միան ետեից: Իսկոյն թաշկինակը կատու է դառնում, բռնում է մուկը և փախցնում է:

ունեցողը քսում է իւր աչքերին, որ աչքերն առողջանան:

✓ 17. Կատու սպանողը այդ մեղքից ազատուելու համար պէտք է եօթը եկեղեցի շինի: Կամ գորա փոխարէն՝ նա զեաի ափումը, եօթը տեղ երկ- երկու քար է կանգնացնում միմեանց դէմ դրած, որպէս թէ շինել է եօթ եկեղեցի:

✓ Դ. 18. ՇՈՒՆ. — Շան ունալը, ասում են, կոխ է գուշակում: (1)

✓ 19. Շան ունալը նոյնպէս տանտիրոջ մահն է գուշակում, ուստի նորա աչքերը կապում են և մէկ անձանօթ տեղ կորցնում (passim)

20. Երբ շունը ձգձգվում է, տէրը փող ստանալու յոյս է կապում:

21. Եթէ շունը պառկելիս գլուխն ուղղում է դէպի տան դուռը, տանու կենդանիներից մէկը կ'ստատակի: (Շու.)

Ե. 22. ԳԱՅԼ. — Գայլի բռնած կենդանու մնից չ'են տեսնում երեխային, որ նա գայլի պէս ագահ և անյագ չ'լինի:

(1) Ով ուզում է շուն սպանել, առաջ այդ դիտարութիւնը մի կերպով հասկացնում է նորան: Շան մասին պատմում են: Նոյն որդկերանցից մէկը դարբին էր: Արովհետև նա ունելիք չունէր, եռացրած երկաթը ձեռով էր բռնում և ձեռներն այրում: Մէկ օր նորա «կեածօ» անունով շունը Աստուծու հրամանով գնում նստում է նորա առաջը և ոտները միմիանց վերայ խաչածն դնելով՝ բռնում է հացը: Կարբինը, այս տեսելով, այդ ձևով մի գործիք է շինում, ունեկիքը. և ազատվում է ձեռները այրելուց: Շանը շատ կարելի է տեսնել այդ դրութեան մէջ. երբ նա մի տեղ պառկում է, սովորաբար ստները միմիանց վերայ է դարսում:

23. Երբ անձրևային օրը փայլում է արևը, ասում են, փայլը արու որդի է ծնում:—

24.—Մկան կրծած գիրքը անինայ այրում են, որով հեռու, ասում են, նորա միջև գրուածքը հաճելի չէ Աստուծուն: (Քար.) (1)

ԹՈՒՉՈՒՆՆԵՐ.

Ա. 1. ՀԱԻ և ԱՔԱՂԱՂ:— Հաւին ընտելացնելու համար երեք անգամ թքում են նորա բերանում և յետոյ բաց թողնում սրահում:

2. Կերակէ օրը հաւը թուխս չեն նստեցնում որ ձագերը արու լինին:

3. Միևնոյն պատճառով տղամորթն է թուխս նստեցնում հաւը:

4. Ով կնքահայր չէ եղած, նա հաւ չի մորթում: (2)

5. Եթէ մորթած հաւն ուշ է հանգստանում, ասում են մորթողը ծանր չեաւ:

6. Մորթած հաւի փորում եղած մանր ձուիկները անպահները չեն ուտում, որ հարսանիքի զիշերը չ'դեղնեն նին այդ ձուաների նման:

7. Քառասնորեայ վառիկները կռվում են միմեանց հետ: Այդ կռիւն ընդունում են իբրև նոցա մկրտութիւն, և յետոյ նոցա գործ են արձում կերակրի մեջ:

8. Երբ հաւը կանչում է աքաղաղի պէս, այդ գուշակում է իւր տիրոջ մահը, ուստի նորան շուտով մորթում են:

9. Կարծում են թէ աքաղաղն այն պատճառով է կանչում, որ լսում է երկիքի զանգերի ձայնը:

(1) Ասում են՝ մեկին առաջ թռչուն էր Երբ Աստուծոյ կողմէ մեցաւ սագտիկ պատճիլ փարաւն թագաւորին, կորեց այդ թռչունի թևերը և մեկ շինեց նորան:

10. Նորա կանչելը բարեխօսութիւն են համարում Աստուծու առաջև թէ Աստուծու Առաքեալի, թէ ամենմարդու համար:

11. Երեկոյին կանչող աքաղաղը վտանգ է գուշակում սուտի նորան գոհում են որ և է սուրբի:

12. Եթէ երեք անգամ դանակ քսելով չի կտրվում աքաղաղի վեզը, չորրորդ անգամ քսելը մեղք համարելով է չեն մորթում: (Քար.)

13. Երբ պատահմամբ աքաղաղը վայր է ընկնում տան երկկից, այդ գուշակում է, կամ հիւրի դալը, եթէ աքաղաղը կանգնելով նայում է դռան դիմացի պատին, կամ ընտանիքից մեկի ձանապարհարդելը, — եթէ նայում է դէպի դուռ:

14. Եթէ աքաղաղը կանչում է դռան սեմի վերայ կանգնած տղայ հիւր կ'դայ այդ տունը. իսկ եթէ սենեակում, — կին հիւր:

15. Երբ աքաղաղի թևի փետուրները դուրս են ցցվում, գրահաւորւած հիւր կ'գայ:

16. Գարնանը նորեկ ծիծեռնակին աշխատում են կուշա փորով հանդիպել: (2)

17. Յաջողութիւն չի լինի այն տանը, ուր բոյն է շինել ծիծեռնակը. որովհետև երեխաները կ'խաղան բնի հետ, կ'քանդեն, և ծիծեռնակը կ'անիծի նորանց:

18. Ըղանի սպանելը մեղք է համարվում: Որովհետև նոյ նահապետը նորա բերանի ծիւղով աւետիս ստացաւ և միևնոյն ծիւղը տղամին Գարբիէլ հրեշտակապետի հետ ընծայ տարաւ Մարիամին աւետիս տալու: (Քար)

19. Երբ կաշաղակը կըսէ—կը չում է ծառի վերայ, ասում են, հիւր կ'գայ. անգամ տան տիկինը կանգնում է փրաքամին ձեռին, սպասելով հիւրին: (Յր.)

20. Տեսնելով դռան մօտ նստած կաշաղակին, որ — կըսէ կըչում է, — տան տէրը երեք անգամ կրկնում է. «Թէ խէր

ես, տեղդ փոխի, թէ շառ ես, տեղդ կանգնիս յուսարով,
որ եթէ նա տեղը փոխի, նորա տունը ճանապարհորդ կը
մտնի: (Եր.)

21 Առաւօրը ագուաւի ձայն լսողը նեղութեան ձայն
կ'ըի (1.)

22. Անձեղի ձայն լսողը բարի լուր կ'ստանայ: (Նու.)

23. Տարուայ մէջ առաջին անգամ ուրուր տեսնողը մի
թեւ է կապ գցում, որ ուրուրը չ'փնտրի իւր՝ տանու
թռչուններին:

24. Առաւօրը, անօթի, յօգոսի կամ կկուի ձայն լը-
սողն ամբողջ տարին վնասների մէջ կ'լինի: Իսկ եթէ հաց

(1) Ագուաւի վերայ ժողովրդի բերանում երգվում է
հետեւեալ երգը:

Ագուան էկաւ կղկղաց,	ես էլ ձեզ պէս մի մարդ 'ի
Աղբանոցում քըջըջաց,	Մահկանացու, մհացու,
Իրա պատիժն ստացած՝	Փոխանակ ես էս ասելու՝
Կռկռալով ասաց. —	Ասի, Արամ, տապանդ մաշիս
«Վայ ինձ, ի՛նչ ա իմ հալը,	Խեղճ Արամը հիմի էլ
Ղշերից իմ անթալահը.	Տանջվում ա, մաշել...»
Մարդկերանցից իմ ափալը	Քարը իսկի չի մաշուիլ,
Անըծուած ա իմ մահը,	եթէ Աստօծ չի օքնիլ:—
Երբ որ զըկեց Աստօծը	Իրա հմար ինձ Աստուած
Ինձ Արամի ծոցը.	Մարդս ակուա շինած,
Որ ասեմ. Արամ, մաշի	Գիշակեր:—նա ինձ ասեց,—
Պատանգ ու դուս արի», —	Միշտ անիծեալ մնաս:

Կրկաւով մեռնիս. գերեզման դու չմտնիս,
Չուդ բողազովդ վէր գցիս.
Քեզ սպանողի մեղքին թողութիւն եմ տալիս:

կերած է լսում նոցա ձայնը, ասում է. «Ես ակտեցի քեզ,
և յոյս ունի, որ տարին անվնաս կ'անցնի իւր համար:

25. Ծօգօսի թևի փետուրները պահում են շորերում,
որ օտածն ամեն մարդու մօտ յարգ ունենայ, խօսք դաս
գնայ: (1.)

26. Ով գլխացաւ ունի, երեք անգամ յօգօսը պտտեց-
նում է իւր գլխովը, որ ցաւը դադարի:

3. ՍՈՂՈՒՆՆԵՐ.

Ա. 1. Օջ:—Տարուայ մէջ առաջին անգամ օձ տեսնողն
ասում է. «Գլխացաւ քեզ, որ ամբողջ տարին գլխացաւ
չ'ունենայ: (Սաղ.)»

2. Նորերի մէջ օջե շողիկ են պահում, որ ոչինչ բանից
չ'վախենան:

3. Միևնոյն նպատակով կուլ են տալիս օձի շապիկը:
(passim)

4. Օձի շապիկը աչքերին են քսում, որ աչքացաւ
չ'ստանան:

5 Գանդատողը գրպանում օձի շապիկ է պահում, որ
դատաւորի առաջև այնպէս ճարտար և իմաստնաբար
խօսի, ինչպէս իմաստուն է օձը:

6. Այն օձը,—որ բնակվում է տան առաստաղում և
օղորի չի փնտսում, ասում են, բարի հրեշտակ է օձի կեր-
պարանքով:

(1) Պատմում են, թէ յօգօսը մի համեստ հարս է լինում:
Մէկ անգամ, երբ նա իւր գլուխը սանրում էր, ներս է մըտ-
նում նորա սկեսրայրը. Հարսը ամօթից չի կարողանում երևիլ
նորա մօտ. ուստի խնդրում է Աստծուն, որ ինքը թռչուն
դառնայ և թռչի: Այնպէս էլ լինում է: Գեռ այսօր էլ յօգօ-
սի գլխին մնում է այն սանրը:

7. Մի տեղ խօսում են օձի վերայ: Եթէ այդ լողակին լսում են ծննդականի որդեծնութիւնը, անում են, անորածին երեխան բաղաւոր կլինի, որովհետեւ բարի գամի է ծնուել:—

Բ. 8. ՄՈՂԷՍ.— Ով որքան մողէս է պահում, ասում են, այնքան տարի կ'աւելանայ նորա կեանքին: (.)

9. Զատիկ երկուշաբթի օրը քարափում, մողէսների բռնների առաջև շաքարի կտորներ են դնում, մի բան խնդրելով: Եթէ մողէսը շաքարի կտորը դէպի բունն է քաշում, խնդիրը կ'կատարուի. եթէ ոչ, չի կատարուի:

մրտնած ճօ նարան միգառ Բն լարայն: 20 . 1 . 11
տքատից միգառ կրոնն զո . քոնց սարայիք: 3 նստա
(յամ) : լամմնո՛չ
քննայ չմիջո զո նարայն մի կրոնց քօ Բն միգոնո՛ւ . 2
մամմնոյիք: 3
: լիկայնց մնօ սիյառ մն լար իրտարայն մրտնո՛ւ . 3
(passim)
արայնց զո նարայն մն միգոնո՛ւ զիկայնց մնօ . 4
մամմնոյն
զո նարայն մի կրոնց մնօ նարայնց ցրտարանո՛ւ 5
լարայնոյն մ զարայն սիւրմիս միգառ միգառայն
: 6 մնտաննոյ սիւրմիս միգոնո՛ւ
մ նարայնոյն մն մնտաննոյ զօ — 7 մնօ մն . 8
դիք մնօ մ լարայնոյն միգոնո՛ւ մն նարայն մն միգոնո՛ւ
: ինցմնայար

նարայն մ սրտն տանում մն զարայն 16 մն նարայն (1)
տեղն մ սրտն մն նարայն զարայն մն սրտն մարտն մն
մն մնտաննոյն մն մնտաննոյն զարայն մնտաննոյն մնտաննոյն
մնտաննոյն զարայն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն
մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն
մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն

ԵՐՐՈՐԻ ՀԵՏՈՒԼՑ.

ՄԱՐԻ.

ճարտ միջոյն-միջոյն ցոյցմնոյն լարայն նարայնոյն զո
-ոյ մ նարայնոյն միջոյն-միջոյն զիմարտն մն ճարտնոյն
(passim) : լարայն մնտաննոյն լարայն մնտաննոյն լարայն մնտաննոյն

1. ՊՍՈՒԿ.

1. Եթէ փեսան կամ հարսը տկարութիւն ունի, իւր թեկն շակր աթար է պահում: Ակեղեցուց դուրս գալիս, ճանապարհին նա մի կողմն է նետում աթարը, յուսալով, որ իւր տկարութիւնն էլ հետը կ'գնայ:

2. Ակեղեցին մտնելիս հարսը բռնած է ուննում փեսայի վերարկուից և նորա ոչ ոքի չեն թողնում իւրեանց միջոն անցնելու, որ հարսը քառասունքոտ էլինի (1)

3. Պսակի գիշերը հարսնացուն տալիս են երեք կտոր շաքար, որոնցից մէկը նա զցում է չորս, խաչածե ճանապարհի վերայ, որ աղատ մնայ չարերի հարուածից. երկրորդը՝ ակեղեցու, որ խաչը ողորմի նորան, և երրորդը՝ փեսայի տանը, որ այնտեղ քաղորդ աչքով նային նորա վերայ:

4. Պսակի գիշերը աղբերքը խփում են նորահարսի գրկին, ասելով. «Բո՛ւ ջրից ինձ վրայ էլ կաթիւ. որ իւրեանք էլ շուտով պսակուին» (passim):

որ մն նարայնոյն զմնտաննոյն մնտաննոյն զարայն մնտաննոյն մնտաննոյն

(1) Պսակի գիշերուանից մինչև 40օր և առաջին արդէծնունթիւնից մինչև 40 օր՝ նորապսակ և ծննդական կինը վտանգի ենթարկուելու երկիւղի մէջն է: Այդ օրերում պատահած արաբաղաութեան հետեանք քառասուն քակտի է ասում:

մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն մնտաննոյն

5. Պատկի կարգը կատարելու ժամանակ զգուշանում են, որ թագը չ'թէքուի պատկուողների գլխին: Արովհետեւ մէկի գլխին թերուած թագը գուշակում է միւսի վաղա-
հաս մահը:

6. Երբ եկեղեցում պատկուողները գլուխ-գլխի տուած կանգնած են՝ նոցանից իւրաքանչիւրն աշխատում է կո-
խել միւսի ոտը, որ ինքը իշխող լինի նորա վերայ (passim)

7. Պատկի կարգը կատարելիս, փեսայի կամ հարսի ազ-
գականներին մի կին մի կտոր փայտ ձեռքին տալում է,
ասելով. «Ըսէնց թող տալուին էս փատկուողների վեհն
վաղ խօսողները, ու ըսէնց չ'քանան սրանց վրայ արած
ջորհէն» (թախում):

8. Եթէ միեւնոյն եկեղեցին ներս են մտնում ուրիշ պե-
տակուողներ, այդ վերջիններին արգելում են մտնել: Եթէ
ոչ առաջին պատկուողները այդ օրից մինչև եօթ տարի
անորդի կ'մնան:

9. Պատկի կարգը կատարելիս փեսայի կամ հարսի թըր-
նամիններից մէկը կապ է գցում թելը, փակում է բաց
կողմէքը, ծալում է բաց դանակը, որ հարսը քառասը-
քակոխ (քառասունըրոտ) լինի:

10. Այդ թշնամին հարսի ոտնամաններում ցորեն է
թափում, որ նա՝ որդի չ'բերի, և նա այնքան տարի օրդի
չի բերել, որքան ցորեն է թափել թշնամին: (Սը.)

11. Մոյն գիշերը պատկուողի տանը կողպում են կող-
պէքը. իսկ բանալին դնում են նորա գրպանը, որ նորան
չարը չ'խփի:

12. Եթէ պատկուողը հիւանդ է, նորա ոտների տակը
յուրունքներ են թափում, որ հիւանդութիւնը յուրունք-
ների հետ պատկուի, այսինքն՝ իւրեանից հեռանայ:

13. Պատկի գիշերը հարսնացուն ձեռքում պահում է

հայելի դէռից և մեղրամոմից շինած խառնուրդը, որ փե-
սայի տանը իւր վերայ ոչոք իշխանութիւն չ'գործ դնի:

14. Եթէ, պատկի գիշերը, փեսան է կարմրում, նշա-
նակում է առաջին որդին արու կ'լինի. իսկ եթէ հարսը, էգ:

15. Որ անդրանիկ որդին արու լինի, պատկի գիշերը
հարսի գօտկում դնում են հայելիի կտոր, որի մէջ նա
նայում է դէպի փեսայի տունը:

16. Հալածն օրհնելու ժամանակ հարսը միշտ փեսայի
ձակատին է նայում, որ փեսան յարգի նորան և սիրի,
որքան սիրում է իւր անձը:

17. Պատկի կարգը կատարելուց յետոյ, եկեղեցուց դուրս
գալիս, հարսը նայում է դէպի երկինք. որովհետեւ այդ
ժամանակ բաց են նորա համար երկնքի դռները, և ինչ
նա այդ րոպէին, խնդրի, կ'կատարուի:

18. Երբ նորապսակներն անցնում են հոտող ջրի վե-
րայից կամ կոխում են դռան սեմք, խաչեղջայրը սուրը
բռնում է նոցա գլխների վերևը, որ նոքա ազատուին
չարի հարուածից: (passim)

19. Իսկ եթէ ձանապարհին նոցա որ և է կենդանի
է պատահում, նոքա այդ կենդանու բնաւորութիւնը կըս-
տանան: (Սը.)

20. Եկեղեցուց տուն վերադառնալիս փեսայի տան սեմք
վերայ դրուած է լինում մէկ ափսէ, որ կտորում է փե-
սան իւր ոտի հարուածով, որպէս զի այդպէս փշուրին
նորա ոտի տակը բոլոր գալոց չար պատահարները:

21. Երբ փեսացուն ցոյց են տալիս հարսնացուն, այդ
վերջինի ծոցումը հայելիի կտոր են դնում. իսկ գլխազարդի
տակը, մի կտոր շաքար, որ աղջկը տղայի աչքերում
երեւայ փայլուն, ինչպէս հայելին և քաղցր՝ ինչպէս շա-
քարը:

22. Նշանադրուած աղժկայ սփխուտը կօշիկները և մեթէլ չեն տալիս, որ նորապիտան շուա չ'մեռնի: Արագհասակ սե գոյնը առհասարակ սգի նշան է:

23. Մինչև պսակի օրը, նշանուած երիտասարդը գուպայի ծուարը ոտին չի փաթաթուած, որ այդպէս չ'կապուի, չ'խախտուի իւր ունեցած օէրը դէպի նշանուածը: (Քար.)

24. Միւսնոյն նպատակով աղժիկը մայր չի գցում իւր կօճակները: (Քար.)

25. Եթէ նշանուած երիտասարդը տկարանում է իւր նշանած աղժկայ սիրուցը, նորան այդ գրութիւնից հանելու համար՝ լուանում են աղժկայ ձեռները, և ձեռնաուայի ջուրը ծածուկ խմեցնում են փեսացուին:

26. Փեսացուն միթէ ուղարկում հարսնացուի սուտը: Հարսնացուն չի ուտում այդ միջից մինչև պսակուիլը, որ ատելի չ'լինի իւր սկեարին:

27. Նորապսակների հարսանիքի շորերում ասեղներ են գցում, որ սատանաները չ'գողանան շորերը:

28. Հարսանիքի գիշերը, փեսայի գօտիկը կապելիս՝ նա երեք անգամ կոխում է գօտիկի ծայրը, որ այդպէս ոտնակոխ լինեն իւր թշնամիները:

29. Հարսնացուին բաղտաւորելու համար՝ նորա հարսանեկան գօտին մի բաղտաւոր երիտասարդ է կապում նորա միջքին:

30. Հարսի անից յետ բերած հացը փեսայի տանը բաժանում են ամուրիներին և կոյսերին, նոքա էլ ուտում են, որ արժանան այդ օրին:

31. Պսակի առաջին գիշերը, ջրամանը ջրով լցնում են և դնում են նորապսակների բարձի տակը, որ նոքա ջրի պէս երկար կեանք վայելեն:

32. Մի տարուայ պսակուած տղամարդը ծառ չի պն-

Центр. Библиотека
490

կում, որ կամ ծառը կամ ինքն անպատու չ'մնայ:

33. Պսակի առաջին երեք օրերը նորահարսը միս չի ուտում, որ ուրիշներն էլ իւր մեղ չ'ուտեն, չ'բամբասեն:

34. Պսակի գիշերը, երբ հարսնացուն դուրս է դալիս հայրական անից, յետ չի նայում, որ հօրանց տանը մահ չ'պատահի: —

35. Նորապսակների գլխներից թագերը վերառնելուց յետոյ՝ օրհնած գինին տալիս են կոյս տղաներին և աղջկերանցը, որ խմեն և իւրեանք էլ պսակի արժանան:

36. Թագերը վերառնելուց յետոյ՝ պահում են սցնպիտի տեղը, որ նորապսակները չ'կարողանան անանելը: Հակառակ դեպուածում նոքա շուա կ'մեռնեն:

37. Ս. յն. էջաքը, որ պսակի գիշերը ծածկել էր նորահարսը, կրկին ինքը պէտք է մնալի, եթէ ոչ՝ փեսան շուա կ'մեռնի:

38. Իւր ծնոցներին այցելութիւն անելուց յետոյ՝ նորահարսը նոցա շարհակալութիւն չի անում, որ այդ նորա վերջին այցելութիւնը չ'լինի:

39. Նորահարսին, քառասունքի մէջ, խստիւ արգելու են գետնին ջուր թափել՝ երկուշաբթի, չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիրակի երկրները, որ շարը չ'խփի նորան:

40. Գիշերը, ջուր բերելու դնալիս, նորահարսը հետը մէկ անխափթ է տանում: Ի՞նչ սափորը չ'լցրած՝ նա անխափթը ջուրն է դցում, այն դիտաւորութիւնով, որ անխափթը ջրի մէջ թըշալով՝ շարերը վախենան և փախչեն: (Քար)

41. Նա միւսնոյն է անում նա և ջրաղացի մօտից ջուր բերելիս: Միայն այս դեպուածում անխափթը ջրաղացում է թողնում: (Քար)

3389 / 16956 - 18
40

Республиканская библиотека
100. ПУБЛ. БИОБЛОТ. АЗУ
ՀՅՈՒՆ-ՏՕՐԱ.

42. Որ նորափեսան ուժեղ աղամարդ լինի՝ երիտասարդները նորան ձնագունտ են խփում: (Քար.) (1)

43. Նորապսակների խաչեղբայրը լինելու է նոցա կրեքահայրը: Լսելով, որ նոցա անդրանիկ որդին աղջիկ է, նա հրաժարվում է կնքահայր լինելուց: Եթէ ոչ՝ հանգերձեալ աշխարհում գորտերը կ'կեղեքեն նորա դէմքը:—

2. ՅՂՈՒԹԻՒՆ.

Ա. 1. Յղև կինը հաւը թուխս չի նստեցնում, որովհետեւ եթէ զանցառութեան տայ այս զգուշութիւնը, կամ ձուաներից ձագեր չ'են դուրս գալ, կամ իւր արգանդը կ'աւերուի:

2. Յղև կինը չի ուտում եփած հաւի ոտները այն մտքով, որ երեսան, կաթը ծծելիս չ'կեղեքի մօր ստինքը: (2)

(1) Մինչև մեծ-պատի երկուշաբթի օրը, նորափեսան չի երեւում գիւղի հասարակութեան մէջ, այլ իւր գործերը կատարում է առանձին: Մեծ պատի առաջին երկուշաբթի օրը նորափեսան (թող անունը «Գրիգոր» լինի) դուռը փակում է եթագնվում է տանը:

Գրիգորի երիտասարդները հաւաքվում են նորա դռների մօտ և հարցնում. «Գրիգորը տանն ա՞», — Տանն ա, համա կարալ չի դուրս կեայ» պատասխանում են ներսից: — «Չէ՛, չի ըլի, պաի դուրս կեայ» աղաղակում են դրսից: Յետոյ նորափեսան ներսից ձայնէ տալիս. « Ախպէր դուս կքեամ. մի չարէք զինի կառնեմ. համա ինձ չ'թակէք»: Այս ասելով նա դուրս է գալիս, առնում է գինին, երիտասարդները խմում են և վերջը՝ պատրաստած ձնագնտերը խփում են նորան ամեն կողմից:

(2) Գուցէ այն պատճառով, որ եփուած հաւի ոտը բարբովին նման է երեսայի փաքրիկ ձեւին, երբ նա բռնում է մօր ծիծր:

3. Նա չի ուտում գոմէշի միսը, որ երեսան (1) ամիս չ'մնայ արգանդում: Իսկ եթէ պատահմամբ կերել է, նա երեք անգամ անց է կենում կանգնած գոմէշի տակից:

4. Նա աղ չի դնում նոր պանիրը, չի թթուեցնում կաղամբը, ներկ չի շինում, որ անվնաս կերպով որդի ծնի:

5. Նա չի կանգնում մորթուող ոչխարի մօտ, որ երեսան կոկորդացաւ չ'ունենայ, — չ'խրխուայ մորթուող ոչխարի պէս:

6. Յղև կինը ցորեն չի խարբալում, որ երեսան վերքոտ չ'լինի:

7. Բայց եթէ նա ստիպուած է խարբալել, պետք է օթ հատիկ ցորեն դէն է գցում, յետոյ սկսում է գործը:

8. Նա ծամտակ չի ծամում, որ երեսան փորացաւ չ'ունենայ:

9. Նա չի նստում ջվալի վերայ: Հակառակ դիպուածում նորա ցաւն այնքան սաստիկ կ'լինի, որքան մեծ է ջվալը:

10. Եկեղեցում ողջոյն սալու ժամանակ, յղև կինը ողջոյն առնում է. բայց ուրիշին ողջոյն չի սալիս: (2)

11. Երբ յայտնվում է, որ յղև կինը տկարացել է որդէծնութեան պատճառով, միայն իննամսեայ ժամանակ միջոցից վազ, որ նշանակում է, թէ ինչինչ պատճառներ ստիպում են նորան ասերել արգանդը, այդ բանի սուտքն առնելու համար՝ նորա շապկի քղանցումը, հինգ տեղ, 5 հատ կօպէկանոցներ կամ կէս-կօպէկանոցներ են կտրում, և վզիցը կախ են անում մի շար յուլունքներ, որոնք կուշ են ասվում: (1) —

(1) Ասում են՝ այդ յուլունքները վայր են բնկնում կարկաթ հետ:

12. Ասում են յի կինը փայծաղ ուտելուց յետոյ որտեղ իւր մարմնի վերայ ձեռքը դնի ծնունդ երեխայի նոյն տեղում նա կ'ընայ:

13. Այն կինը, որ ցանկանում է յղանալ, մեռած մարդու գանգով ջուր է խմում:

14. Յղե կինը, կամենալով արու գաւակ ունենալ, — երբ որդին մի տեղից ջուր է թափում, — աշխատում է անցնել ջրի շերտի ստեղծը: —

Բ. Ծնունդ երեխայի սեռը գուշակու չմտալ գործ է որ նա ճշտեալ մեղսները: —

15. Յղե կնոջ գլխին ծածուկ աղ են ցանում: Եթէ նա գիտակցաբար բարձրացնում է ձեռքը գլուխը բորելու, մազերը կամ գլխի փաթեթն ուղղելու, — նշանակում է արու որդի կ'ծնի: Իսկ եթէ ձեռները ցած է թողնում, — էգ կ'ծնի:

16. Յղե կինը նոր ձեռք շապկի օձիքը դնում է իւր գլխին: Եթէ այդ միջոցին նորա սենեակը տղայ ներս մտնի, — տղայ կ'ծնի. եթէ աղջիկ լինի ներս մտնողը, — աղջիկ:

17. Նա գցում է կրակի վերայ հաւի լեղին: Եթէ լեղին տրաքվում է, — տղայ կ'ծնի. եթէ չէ՝ աղջիկ:

18. Նա թքում է միջինի վերայ: Եթէ միջինը դուրս է գալիս թքի միջից, — տղայ կ'ծնի. եթէ չի կարողանում դուրս գալ, — աղջիկ կ'ծնի:

19. Քանաքեռ գիւղում կայ մէկ աղբիւր «Ծարաւ — աղբիւր» անունով: (1) Այդ աղբիւրի աւազանում կանայք զանազան գոյնի յուլունքներ, ասեղներ և գնդասեղներ են

գցել: Յղե կինը ձեռքը միտում է այդ աւազանի մէջ. և առաջին առարկան, որ ընկնում է նորա ձեռքը՝ հանում է ջրից: Եթէ հանածը գնտասեղ է, — նա տղայ կ'ծնի. իսկ եթէ յուլունք է կամ ասեղ, — աղջիկ:

3. ԾՆՆԻԱԿԱՆ.

Ա. 1. Սկսած այն օրից, երբ կինը որդի է ծնում, մինչև քառասուն օրը, նորա ամուսինը ոչ ուտում է ոչ խումբ այն անօթից, որ գործ է ածում իւր կինը: Եւ այդ այն պատճառով, որ իւր գործերը անյաջող ընթացք չ'բռնեն, — աչքի առաջ ունենալով, որ մինչև քառասուն օրը, ծննդականն անտուրք է:

2. Քառասունքում ծննդականը ստով չի օրօրում իւր մանկիկը: Եթէ արհամարհի այս գլուշութիւնը՝ նորա որդին թոյլ կ'լինի, միշտ տկար և ուշ կ'սկսի ման գալ:

3. Նա չի մոտնում դրացու կամ բարեկամի տունը, որ իւր տան մկները չ'շատանան: Իսկ եթէ պատահամբ գնացել է մէկի տունը, — այնտեղից դուրս գալիս՝ տանտիկինը ջուր է թափում նորա ետեւից: Եւ այդ այն պատճառով է անում, որ ծննդականի կաթն առատանայ, ինչպէս առատ է ջուրը:

4. Գիշերով ծննդականի սենեակը մանուկը ձեռքին ամխակոթ է ունենում, որ իւր հետ եկած չար հրեշտակը այրուի այդ փայտի վերայ: Յետոյ, այդ փայտով նա մի շրջան է քաշում ծննդականի անկողնի շուրջը, որ, — եթէ սենեակում չար հրեշտակ կայ, — չ'մօտնայ նորան:

5. Նոյնպէս չարի հարուածից ազատուելու համար ծննդականի մահճի մօտ դնում են՝ հրացան, գանակ, կիպրիանոս, Սաղմոս, Նարեկ, և նորա գլուխը լուսնայու

(1) «Ծարաւ աղբիւր» է կոչվում, որովհետեւ ճանապարհում հորդներն այդտեղ զովացնում են իւրեանց ծառաւր:

ժամանակ, կողքին շամփուր են տնկում, որի ծայրին մի սոխ են ցցում: (passim)

6. Վախեցած ծննդականին շարաթ երեկոյին նստեցնում են դռան սեմի վերայ և ջրով լցրած թասը դնում են նորա գլխին: Ծննդականը մի փայտ է գցում թասի մէջ, որ ազատուի երկիւղի վատ հետեանքից:

7. Երբ ծննդականի տան առաջևից յուղարկաւորում են հանգուցեալի դիակը, ծննդականը պարկած դրութիւնից կանգնում է անկողնում, որ ազատ մնայ չարի հարուածից: Իսկ երեխան տանում են դռների մօտ, որ շուտ սկսի ման գալ: (Տփխ. և Ալ.)

8. Երբ մանկաբարձուհին (տատ—մէր) մի ծննդականի տնից գնում է միւսի տունը՝ կամ մի մահատուն, կամ այդ վերջինից դնում է ծննդականի մօտ,—միշտ այն տնից, որտեղից նա դուրս է դնում,—նորան տալիս են մի հացի կտոր, որի վերայ աղ են ցանում: Այդ հացի կտորը նա տանում՝ ուտեցնում է ծննդականին, որ նա չ'տկարանայ: Կամ նորածինը կանգնեցնում են մանկաբարձուհու ուսերի վերայ: (Տփխ. և Ալ.)

9. Քառասունքից ազատուելու համար քառասունքոտ կնոջը կշռում են աթարի և լեարդի հետ: Իսկ կռելուց յետոյ աթարն ու լեարդը թաղում են գետնում:

10. Միւսնոյն նպատակով նորան տանում են գերեզմանատունը: Այստեղ, նորա ձեռների և ոտների բթամատներից անցնն կացնում եօթ գոյնի բրդեայ թելեր (գերձան) և երեք տեղից կտրատում են. յետոյ նորա գլխին քառասուն գդալ ջուր են թափում: (Սաղ.)

11. Միւսնոյն թաղում կան երկու ծննդական: Եթէ դոցանից մէկը պատահմամբ գնում է միւսի տունը, նոցանից մէկը կամ միւսը քառասունքոտ կլինի: Այդ ցաւից

ազատուելու համար՝ ծննդականները գնում՝ նստում են մի այնպիսի տեղ, որտեղից սկսւում են չորս խաչաձև ճանապարհ, միայն մէջք—միջքի կայրած: Այդ դրութեան մէջ նորա փոխադարձաբար ծիծ են տալիս միմեանց երեխաներին:

12. Նոր թխած լօշերից առաջին անգամ հանած լօշի միջուկը բոլորաձև դուրս են կտրում այնքան, որ քառասունքոտ կինը կարողանայ անցնել նորա միջովը: Քառասունքից ազատելու համար այդ լօշն անց են կացնում նորա վզովը:

13. Ծնող կնոջ տակը յարդ ու ծղօտներ են սփռում, նմանեցնելով Մարիամ Կուսի դրութեանը: Սորանով յոյս են կապում, որ երեխան կունենայ Քրիստոսի շնորհքը:—Չորրորդ օրը այրում են յարդը և ծղօտները. և այրուելիս վերայից ոստնում է ծննդականը, որ քառասուն օրը կատարուած համարուի:

14. Ծննդականը, որի որդիքը շուտ-շուտ են մեռնում, որպէս զինորածին երեխան երկար կեանք վայելի,—նորան մի քանի կօպէկով փսածառում է միբազմազաւակ ծնողի վերայ: Այսու ամենայնիւ, թէ փողը և թէ երեխան մնում է վաճառողի մօտ:

15. Միւսնոյն նպատակով նորածինն տալիս են Բախչուսնունը. որ ամենքը նորան այդ անունով կանչեն, և Աստուած բախչի նորան իւր ծնողներին: Կամ նորան թուրքի անուն են տալիս:

16. Այն ջուրը, որով մկրտել են երեխային՝ տանում են ծննդականի տունը: Նորանով լրանում են այն բոլոր անօթները, որոնց մերձեցել էր ծննդականը, որ սրբուին թէ անօթները և թէ ինքը ծննդականը: Յետոյ գործ են ածում այդ անօթները:

17. Ծննդականի ցաւին դեղ անելու համար՝ նորա առաջը զնում են մէկ աման, որի մէջ դրուած է մի տրեխ, — և ասում են. «Աջ ձեռդ հանի, քեզ համա կաթնէ փաւ ենք բերել» (Սղ.)

18. Այն կինը, — որի արգանդը շուտ — շուտ աւերվում է, — անց է կենում էգ իշի տակովը, ասելով. «Իմ՝ փոր բեթարաբ ըլիլը քեզ. քու բարաքսթն ինձ»:

19. Որքան տարի ծննդականը կամենում է որդի չճնել, այնքան ձուից ձուածեղ են եփում, և նա ուտում է: (Սղ.)

20. Ծննդականի տունն ուղարկած սեղանի (ընծայ) մէջ երկու հաց են դնում, որ երեխան մնացական և բազմաւոր լինի:

21. Այն ջրի մէջ, — որից պէտք է խմի ծննդականը, — ածում են եկեղեցու յատակի հողից: (?)

22. Ծննդականին կերակուր տալու ժամանակ, մինչև քառասուն օրը, նորա առաջը ամբողջ հաց չեն դնում: (?)

Բ. Եթէ կնիւր դժուարութեամբ է ծնում, ծնունդը քիչ քանջելու համար՝ քիմում են հեպեւույ միջոցներն. —

23. Նորա ամուսինը իւր շորի քղանցով ջուր է խմեցնում նորան:

24. Թեթև կերպով գութանով վարում են այն տանիքը, որի տակը գտնվում է յղին: (Ղուռնիկ.)

25. Նորա շորի քղանցով ջուր են խմեցնում ձիուն: (Սաղ.)

26. Ծնող կնոջ սենեակը հող են ներս բերում տանիքից: (Ղուռնիկ)

27. Նորա կողքին ջուրն են դնում այն ծառի տերևը, որ ուխտագնացները բերում են կրուսադէմից:

28. Նորա մատում հազցնում են սպիտակաբոյ կամ սպիտի: (1)

29. Նորա միջքին կտարում են անեղ, ձու և կիտում են հացը:

30. Տանը վառում են այն մեղրամուկը, որ ծնող կնոջ հարսանիքին այրվում էր նորա հալաւի մատուցարանում:

31. Բաց են անում տան մէջ դանուած ամեն փակ առարկայ՝ կողպէք, դանակ... և այլն: (Սղ.)

32. Նորա մօտ յիշում են Աստուածածնի անունը:

33. Յաւի սաստիկ րօպէներում որոնում են այն մարդուն, որ երբեմն օձի բերանից ազատել է գորտը: Նորա շորի փեշում ջուր են ածում, որտեղից տանջուողը խրմում է երեք ումպ:

4. ՆՈՐԱԾԻՆ ԵՐԵԽԵՑ.

Ա. Նորածին երեխան շար իրեշտակէ հարուածից աղապէլու հար պահպանում են հեպեւույ դժուարութիւնները. —

✓ 1. Գիշերով, նորածին երեխան չեն անցկացնում հոտոջ ջրի վերայով: Իսկ եթէ ստիպուած են անցկացնել, — տանողը ձեռքին բաց դանակ է բռնում:

2. Մինչդեռ նորածին երեխան պարկած է խանձարրում, օտուսուն օր նորա գլխի մօտ ջուր չեն դնում:

(1) Աւագ — ինչպէս զի գիշերը, դարբինը առանց խօսելու մի քանի երկաթեայ մատանիներ է յինում. և դորանք կոչվում են «ուրբթարուր» կամ «անժմի»: Հետեւեալ առաւօտը նա դնում — կանգնում է եկեղեցու դռանը, ուր ծամաւոր կանայք փողով առնում են նորանից այդ մատանիները. վաճառողը այդ միջոցում կրօնական լուսթիւն է պահպանում.

3. Երբ, գիշերով նորածին երեխան տնից դուրս են տանում, նորա ճակատին ածխով մի խաչ են գծագրում: Այլ և նորա ծոցումը դնում են հաց և ածխի կտորս (passim)

4. Նորա օրորոցի գլխին կապում են փոքրիկ կրիայի սակոր կամ ուռնիկանի կտոր:

5. Երբ երեխան ջուր է խմում, մայրը ձեռքը նորա գլխին է դնում:

Բ. 6. Նորածին երեխայի պորտը թաղում են եկեղեցու պատի տակը, որ երեխան աղօթասէր լինի:

7. Երբ երեխան կակազում է, նորա լեզուի կապերը խզելու համար՝ նորա բերանին քսում են եկեղեցու բանալիքը:

8. Մինչդեռ երեխան չի կարողանում ազատ խօսել՝ նորան չեն նստեցնում անասունների (ձիու, իշի) վերայ, — որ նոցա պէս անխօս, համր չ'լինի:

9. Նորածին երեխան մեկնոյն մաղում խարբայում են շան լակոտի հետ, որ շան պէս ճարտար դառնայ, խօսքը դուրս գնայ:

10. Նորածնի բերանից հոսող լորձիւնն ընդհատելու համար գողանում են նորա կնքահօր թաշկինակը, և նորանով սրբում են նորա լորձիւնը: Ասում են, կնքահօրն-էլ վտանգ կ'պատահի:

11. Իսկոյն, երբ ծնվում է երեխան, նորան դուրս են տանում սենեակից՝ (եթէ գիշեր է) ասողերին ցոյց տալու համար, որ երեխան ճանաչի իւր ասողը: Ներս բերելիս նորան ցած չեն դնում, մինչև նա չ'փռչտայ: Իսկ փռչտալը յայտնում է, թէ նորա ճակատագիրը, բարւոյն արդէն գրուեցաւ երկնքում:

12. Նորածինը բաղաւորացնելու համար, վերջին օրը,

ծննդականի անկողինը ծալքում դարսում է մի բաղաւոր երիտասարդ:

13. Բաղաւոր է համարվում այն երեխան, որի գլխին սպիտակ մազ կայ:

14. Նորածին երեխայի գլխի մազերից մի փոքր գերծում են և փաթաթելով մի փաթեթքում պահում են: Երբ երեխան դառնում է 6-7 տարեկան, ցոյց են տալիս նորան իւր մազերը, հարցնելով. «Էս ո՞ւմ մազն ա»: Երեխան, յայտնի բան է, պատասխանում է, թէ դա այս կամ այն մարդու կամ (գուցէ) կենդանու մազն է: Նորա պատասխանն արդէն վճռում է, թէ նա ապագայում այնքան բաղաւոր պէտք է լինի, որքան ներկայումս բաղաւոր է նա՝ որի անունն երեխան յիշեց:

15. Մնուած օրից երեք տարի շարունակ, երեխային՝ նորա ծննդեան օրը, զլորում են այնտեղ, ուր նա ծնուեղ է, — որ նա բաղաւոր լինի:

16. Երբ առաջին անգամ կտրատում են մի տարեկան երեխայի եղունգները, նորա մատին մատանի են հազցնում, — որ նա բաղաւոր լինի: Իսկ կտրատուած եղունգներն ամում են ալիւրի ջվալը: —

17. Մինչև մի տարին նորածնի զլուխը չեն սանրում, որ նորա ատամները նոսր չ'դուրս գան:

18 Նորա ձեռքին ծաղիկ չեն տալիս, որ նա խիստ ծալի չ'ստանայ:

19. Չեն համբուրում նորա պատուանդանը, որ նա անդամալոյժ չ'դառնայ. չեն համբուրում յետոյքը, որ նա հիւանդոտ չ'լինի, և վեզը, — որ նա խռովկան չ'լինի. որովհետև երեխան խռովելիս միշտ վեզը թեքում է:

20. Չեն թոյլ տալիս նորան հայելի մէջ նայելու, որ երկչոտ չ'լինի:

21. Չեն թոյլ տալիս լուսնին նայելու, որ նա չ'նիհա-
րանայ:

22. Երբ երեխան վայր է ընկնում, նորան բարձրացնե-
լով, երեք անգամ խփում են դեանին և վերան թքում,
որ երկիւղ չ'մնայ երեխայի սրտում: Կամ երեք անգամ
կրկնում են. «Տափի (դեանի) թեթևութիւնը քեզ քու-
ծանրութիւնը տափին»: (Սաղ.)

23. Միւսնոյն նպատակով մայրը, որի գրկում երեխան
վախեցել է որևէ բանից, — համբուրում է նորա կուրծքը: —

24. Որ երեխան ստահակ չ'լինի, այն ջուրը, որով նո-
րան լողացրել են, մի տարի ժամանակով մէկ առանձին
տեղ են թափում: — Այդ ջրից ցանում են քնոյ երեխայի
վերայ, որ նա հանգիստ քնի:

25. Երեխան քնեցնելու ժամանակ, սենեակում եղողները
ամենքը նստում են, որ նորա քունը չ'խանգարուի:

26. Երբ երեխան օրօրոցում չէ, ուրիշ երեխայի արգե-
լում են օրօրել նորա օրօրոցը, — որ առաջինի փորը չ'ցաւի
կամ չ'մեռնի: (passim)

27. Երեխան դիշերը չի քնում: Իորա համար՝ երբ նա
պարկած է օրօրոցում, նորա վերմակի տակը մի խաչա-
ձև բամբակ են դնում, որ և յետոյ վառում են, և մոխիրը
թողնում են օրօրոցի տակը:

28. Երեխան քնեցնելու ժամանակ ոչոք չի դուրս գնում
նորա սենեակից, որ նորա քունն-էլ հետը չ'տանի: Իսկ
եթէ մէկը ոտիպուած է դուրս գնալ, նա ջուր է սրսկում
երեխայի վերայ: —

29. Ծնուելու օրից ալիւրի ջվալի մէջ դցում են ընկզա-
քարը, — որ երեխան քառասունքոտ չ'լինի. այսինքն՝ որ նա
ուշ չ'սկսի ման գալ:

30. Միւսնոյն նպատակով, երբ հայրը, ծնուելուց յետոյ

առաջին անգամ ներս է մտնում սենեակը, մանկաբար-
ձուհին նորածինը դնում է նորա ուսերի վերայ:

31. Քառասունքից աղափուելու համար՝ երեխան անց են
կացնում անեղև միջից: —

32. Երեխային խանձարրից դէպի օրօրոցը տեղափոխե-
լու համար՝ որոնում են այն օրը, երբ լուսնի լուսն է, —
որ երեխան-էլ լուսնի պէս գեր լինի:

33. Թոյլ կազմուածք ունեցող երեխային երեք անգամ
կանգնեցնում են յղացած (էլած) խմորի վերայ, — որ խը-
մորի պէս լցուի, գերանայ:

34. Երեխան սովոր է հող ուտել: Իորա առաջն առ-
նելու համար, մայրը մի քսակում հող է լցնում, և անց
կացնելով երեխայի պարանոցը, — կախում է նորա միջքի
վերայ:

35. Երեխան լողացնելիս կաթսայով ջուր չեն ածում
նորա վերայ, որ նա դող չ'լինի:

36. Նորածնի բազուկն անց են կացնում՝ զանազան յու-
լունքներ, բուստ... և այլն, — որ աչք չ'դիպչի նորան:

37. Երեխայի ձեռքը վարդ չեն տալիս, որ նա-էլ վար-
դի պէս շուտ չ'թառամի: —

Գ. Երեխայն էտնալ երկրայնելու համար դիմում են գե-
րեւոր միջոցներն. —

38. Իւր նորածին երեխային մայրը երեք անգամ անց
է կացնում կասկարէնքի օղի միջով, և երեք օր նորա օ-
րօրոցի տակը մաղ է դնում:

39. Մինչդեռ երեխայի պորտը չի կտրած, — մայրը
ոչոքի կրակ չի տալիս իւր սնից:

40. Դեռ չ'ծնուած երեխայի համար մայրը՝ իբրև ողոր-
մութիւն, սպիտակեղէններ և թել է ժողովում իւր դրա-

ցիներից և բարեկամներից: Յետոյ ծնունդի համար հագնելք է կարում: և նա պէտք է հագնի երեք տարի:

41. Միևնոյնը կարում են նոյնպէս քահանայի հնտի սպիտակեղէններից:

42. Երեխային կանչում են այն անունով, որ տուել են նորան մկրտելիս, և ոչ փոփոխած անունով:

43. Ծնունդուց յետոյ, զեռ երեխային ձեռքից ցած չըչրած, նորա զլխի վերևը բռնում են երկանաքարը, որի ծակից ջուր են թափում նորա զլխին:

44. Մի՛ բոլորովին նոր և փոքրիկ քիլայի մէջ մի մեխ (բևեռ) են գցում, — որին ասում են բոսամեխ, — մի ձու և մի վեգ. և այդպէս երեխայի նստելու հետ թաղում են տան սեմի տակը: (1)

45. Մայրը երեխային զնում է կշռի մի թաթում, իսկ միևսումը զնում է այնքան միս, որ թաթերը հաւասարակշռուին: Յետոյ միսը հանում է և թաղում է գետնում, որպէս թէ թաղեց իւր որդին: —

Դ. Ահա՛, ի՛նչ միջոցներ են գործ դնում ծնողները՝ նկատելով որ երեխան չի հարողանում որտէ կանգնել, ուշի ստալ ունենալով նորա հասակը: —

46. Երեխային լողացնում են, զցելով լուացքի թաբախում՝ մնի պատառ, հաց, աղ, կամ ածելով զինի:

47. Շաբաթ երեկոյին երեխան զցում են մի քթոցի մէջ, և շալակելով քթոցը՝ նորան ման են ածում եօթտուն, հաց խնդրելով: Ժողոված հացերը ծախում են, ստացած փողով մեղրամոմ են գնում և վառում են այն եկեղեցում, որին ուխտել են: (passim)

(1) Բոսամեխ են անուանում, որովհետև գորանով կուրացնում են չարի աչքերը:

48. Գողանում են զրացու շերեփը. որ և է թորոնէտան տանիքի վերայ նորանով մի շրջան են քաշում, և շրջագծի վերայ երեք անգամ պտտեցնում են երեխային:

49. Նորան երեք անգամ կախ են անում թորոնետան երգկից և հանում:

50. Շաբաթ երեկոյին նորան տանում կանգնեցնում են զարբնի սալի վերայ. այդ զրութեան մէջ մի զոյգ մեղրամոմ են վառում նորա աջ և ձախ կողմից:

51. Շաբաթ երեկոները մի կին երեք անգամ տանում է նորան նախրի առաջև, այնտեղ, որտեղից սկսվում են չորս ձանապարհ, — և ասում է. «Այ՛ նախիր, էս էրեխի ոտը քեզ. քու ոտը սրան»:

52. Նորան կանգնեցնում են նոր լուանի դիմացը, և կամաց դանակը մտեցնելով նորա կրծքին, ասում են. «Այ՛ լուսին, էս էրեխին մորթում եմ քու խաթեր. արձակի սրան, որ ման դայ, թէ չէ իժում սրա մեղքը քեզ նից կ'հարցնուի»:

53. Երեխայի ոտներին կանաչ ու կարմիր թելեր են կապում: Շաբաթ երեկոյին կանգնեցնելով նորան դռան սեմի վերայ՝ մէկ աղջիկ կտրատում է այդ թելերը:

54. Մերձակայ մահատնից հաց են զողանում, զցում են լուացքի թաբախը և լողացնում են երեխային:

55. Երեխան տանում են ոստայնանկի (ջուլհակ) մօտ և նա նորա ոտների վերայ կտրատում է հիւսուածի վերջին ծայրերը:

56. Նորան նստեցնում են այն սիւտողի (սինի) վերայ, որով թորոնից կրում են թաժայ հացերը. միայն այն ժամանակ, երբ հացերի տաքութիւնից սիւտողի երեսին գոլորչները քրտունքի են փոխարկուել:

57. Մայրը չի գործածում այն ջուրը, որով լողացրել են երեխային:

58. Մայրը նորան լողացնում է որևէ աւազ քահանայի գերեզմանի վերայ:

59. Իւր սանաջով մայրը լուանում է երեխայի շորերը:—

5. ԱՄՈՒԼ ԿԻՆ.

Ա. Կահնալու որբեծնու-լեւան արժանաւոր, անու ինքն է հեղեղեալ թշուառներն.—

1. Նա երեք անգամ անցնում է մեռեալի դագաղի օակից:

2. Նա խնում է այն ցխաջրից, որ գոյանում է գեանին՝ մեռածի դիակը լողացնելուց յետոյ:

3. Կանաչած ծառի ճիւղերից նա կանաչ ու կարմիր թերթէ կախ անում և ատում. Քու դալարութիւնը ինձ, իմ չորութիւնը՝ քեզ: Յետոյ կարատում է թերթերը:

4. Մկրտութեան ժամանակ, — երբ քահանան միւռոնը թափում է աւազանում, — այդ ջրից աշխատում են գողանալ (որովհետեւ քահանան չի թոյլ ատլիս տանելու) և խմեցնում են ամուլ կնոջը:

5. Այդ միւռոնաջրից քահանան մի քանի կաթիլ կաթեցնում է ամուլ կնոջ պարանոցից, շորերի օակովը:

6. Երբ նոր մկրտուած մանուկը տուն են տանում, ճանապարհին նորան համբուրում է ամուլ կինը:

7. Ամուլ կինը հեծնում է գոմէջը և ատում. Քու բերքն ինձ, իմ չբերիլը՝ քեզ:

8. Նա ջուր է խնում սատակած ջրու սմբակով:

9. Ամուլը ուխտ է դնում որևէ սուրբի: Կնում է ուխտատեղին և եկեղեցում իւր միջքից գօտիկը յետ աներով, տալիս է քահանային, որ նա մի քանի օր խորանումը պահի: Յետոյ նա գնում է և յետ է պահանջում գօտիկը,

և որևէ ներկայ եղող մարդու խնդրում է, որ գօտիկը կապի իւր միջքին: Գօտիկ կապողը արդէն կնքահայր է նշանակվում այն երեխայի համար, որի ծնուելու մասին յոյս են կապում երկու կողմը ևս:

10. Ուխտ դնելուց յետոյ ամուլը սկիւրջին շինել է տալիս սուրբի պատկերը արծաթից կամ թիթեղից (жесты) և կախ է անում իւր պարանոցից: Նոյնպէս երկաթեայ ողեր է կախ անում պարանոցից և ձեռների բլակներից: Եւ երբ գնում է ուխտատեղին, այդ բոլորը թողնում է սուրբի պատկերի առաջը և ատն է վերադառնում:

11. Նորա գօտիկը փաթաթում են և տանում՝ դնում են եկեղեցում որևէ սուրբի պատկերի առաջը: Հեաեալ օրը ամուլը գնում է գօտիկը վեր առնելու: Աթէ գօտիկը բացուել է, նա յոյս ունի, որ հասնի իւր նպատակին:—

Բ. 12. Ամուլ թիւնը մեղք համարելով՝ ամուլ կինը կամենում է քաւել այդ մեղքը: Նորա համար նա մի փոքր կտաւ է դնում և պահում իւր տանը: Երբ մէկը երեխայ է մկրտում, նա այդ կտաւը տալիս է կնքահայրը և նորանում փաթաթում են նոր մկրտուածին, և երեք օրից յետոյ կրկին վերադարձնում են տիրոջը: Այսպէս եօթը նորածին երեխայ այդ կտաւում փաթաթելուց յետոյ, այլ ևս նորան չեն գործածում: Երբ մեռնում է այդ ամուլ կինը, կտաւը գցում են նորա դիակի վերայ, երբ նա արդէն հանգստանում է դագաղում: Այդ է հանգուցեալի կտակը, որով նա կամենում է արժանանալ գրախտի ժառանգութեանը:

II.

1. ՉԱՐ ԵՒ ԲԱՐԻ ՀՐԵՇՏԱԿ.

Ա. 1. Գիշերով գետնին տաք ջուր թափողն ստում է, շեռու, հեռու: Նա այդ ստում է չար հրեշտակի զաւակներին, որ նոքա չ'այրուին տաք ջրից և նոցա մայրը չը անիծի թափողին:

2. Յօրանջողը խաչակնքում է երեսը, որ չար հրեշտակը բերանը չ'մտնի:

3. Կանգնած հաց չեն ուտում, որ չարի բաժին չ'լինի:

4. Գիշերը չեն սուլում, որ չարերը չ'հաւաքուին. որովհետեւ նոքա սիրում են սուլելու ձայնը:

5. Եթէ բերանից վայր է ընկնում հացի պատառը, իսկոյն վեր են առնում և ուտում, որ չարը չ'ուրախանայ, որովհետեւ այդ նորա բաժինն է:

6. Անկողին պատրաստողը խաչակնքում է անկողինը, որ մինչև պարկեղ չարը վերան չ'նստի:

7. Տան բոլոր պատերի վերայ անխով խաչեր են դժադրում, որ չարը տուն չ'մտնի:

8. Նաբաթ գիշերը հրացան չեն գործածում չար հրեշտակի երկիւղից:—

Բ. Չար հրեշտակն հարսածից աղադ հաղա համար՝

9. Չ'են մանգալիս վտանգաւոր տեղերը: (Յր.)

10. Չ'են կանգնում դռան սեմի վերայ: (Յր.)

11. Պարտիզում ընկուզենի չեն տնկում: (Յր.)

12. Օրը տարաժամելիս երեխաներին արգելում են՝ խոնարհիլ առունների վերայ կամ մօտից անցկենալ, կանգնել ծառերի տակը և ջուր հանել ջրհորից: (Յր.)

13. Խաչաձև ծանապարհից անց կենալիս խաչակնքում են երեսը:

14. Երբ երեխան, քնից արթնանալով՝ ջուր է խնդրում,

մայրը՝ խաչակնքելով նորա երեսը, բերանին մօտեցնում է ջրամանը և խմեցնում:

15. Բաղանիք մտնողը խաչակնքում է երեսը:

16. Տանտիրոջ բացակայութեան ժամանակ օտար մարդ ներս չի մտնում այրուող տունը:—

Գ. 17. Դուռը բանալիս կողպէքը դռան վերայ չեն թողնում, որ տան բարի հրեշտակը չ'տրտմի:

18. Արևամտին բաց են անում ծալքի դուռը, որ բարի հրեշտակը ծալքը մտնի:

19. Մարդու աջ ուսի վերայ,—ստում են,—միշտ նքստած է բարի հրեշտակը. իսկ ձախի վերայ—չար հրեշտակը: Քնելիս ձախ կողքի վերայ են պարկում, որ չարին յաղթեն: (1)

20. Միջքի վերայ պարկողը խառնիխուռը երազ է տեսնում: Սորան բացատրում են այսպէս: Չար և բարի հրեշտակները կռվում են. և մինչդեռ տևում է նոցա կռուիւրը, քնած մարդը ենթարկվում է խառնիխուռը երազներին: (2)

2. ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ.

Ա. 1. Երեխաների մէջ տարածուող ծալիկը և հողը հրեշտակներից ուղարկուած հիւանդութիւններ են համարում: Դորանցից իւր որդիքն ազատելու համար՝ մայրը

(1) Ընդհակառակն՝ միշտ պէտք է պարկել աջ կողքի վերայ. որովհետեւ ձախ կողքի վերայ պարկելով, մենք ճնշում ենք սիրտը և վնասում:

(2) Միջքի վերայ պարկողը վատ երազ է տեսնում, որովհետեւ այդ դրութեան մէջ՝ մանաւանդ տաք սենեակում և փափուկ անկողնում, միջքի ուղեղը շատ շուտ է գրգռվում:

անայլի բաղարջներ է թխում և երեսներին մեղր քսելով,
բաժանում է դրացիներին:

2. Մոյնպէս հազին վերջ տալու համար մի հարուստ
մարդ մշակներ է վարձում և փորել է տալիս մէկ աղ-
բանոց, լայն փողովակի նման, հորիզոնական ուղղութիւ-
նով: Կորա միջոյն անց են կենում հազուց երեխաները:
Եւ աղբանոցի վերայ դնելով՝ մի փոքրիկ ջրաման, մի կը-
տոր շաքար, մի աիկին և մի բլիթ,—տուն են գնում:

3. Այն տանը,—ուր ծաղկով հիւանդացած երեխայ կայ,
—խտակ մոմ (մեղրամոմ) չեն վառում և կունկ չեն
ծխում, որ տանու բարի հրեշտակի ձեռներն ու ոտները
չայրուին: Կարծում են, թէ հրեշտակների ձեռներն ու
ոտները մեղրամոմից են շինուած:

4. Բարի հրեշտակին նեղութիւն չտալու համար այդ-
պիսի տան մէջ չեն գործածում՝ դանակ, սուր, ասեղ,
տաք բաներ, ... և այլն:

Բ. Որ «արինի» պարս Բան

5. Բուն—Բարեկենդան օրը ծամած ծամտակը պահում
են և ծամում են Չատիկ օրը:

6. Տան առաստաղում պահում են եղևնու ոտները:

7. Խորոված պանիր են ուտում:

8. Իւրեանց խնոր—խաշից ուրիշ չեն տալիս:—

Գ. «Պերճը» կարելու համար

9. Պերճողը,—և առհասարակ երկարատև հիւանդու-
թիւն ունեցողը,—իւր թևի տակը բամբակ է պահում
մի ցերեկ և մի գիշեր: Սյդ բամբակը նա գնում է մե-
ռածի պատանի մէջ, որ նա հիւանդութիւնը հետը ամբի:

10. Պերճողին նտեցնում են գերեզմանաքարի վերայ.
Նորա ոտների տակը դնում են մի շամփուր և մէկ ունե-
լիք, և այդ դրութեան մէջ լուանում են նորա ոտները:

11. Սուաջին անգամ գորտի ձայն լսողը կապ է գցում
թաշկինակի ծայրը և տանում՝ կապը բաց է անում
Պերճողի վերայ:

12. Պերճողի հասակը թելով չափում են. այդ թելը
դնում են նոր հանգուցեայի կրճքի վերայ, և այնպէս
թաղում են:

13. Պերճողի շապիկն ընկղմում են ներկարարի կարա-
սում. և թաց—թաց տանում՝ հազցնում են տիրոջը:

14. Պերճողը կտրում է եկեղեցու զանգերի թոկից և
նորանով կապում է իւր բազուկը: Նրեք օրից յետոյ թօղը
ջուրն է գցում:

15. Նա իւր ձեռներն ու ոտները լուանում է եկեղե-
ցում դիակալ սեղանի վերայ:

16. Նորան խմեցնում են այն ջրից, որով պատարա-
զիչ քահանան լուացել էր իւր ձեռները:

Ղ. Որ «Երեսի դեմո-լի-նա» անցնայ

17. Գեղնութիւն ստացողի վզից դեղնայուլունք են կախ-
անում: (Այ.)

18. Դեղին դնասեղ չեն պահում շորի վերայ:

19. Շամախում, դեղնութիւն ունեցողին տանում են
քաղաքից դուրս, Սարլըլ ասուած տեղը (1), տանելով
հետները մէկ աման փլու, վերան քրքում (զաֆրան)
ցանած, մի հատ ոչխարի կամ տաւարի ոսկոր դեղին դու-
նով ներկած և մի քանի դեղին մեղրամոմ: Սարլըլը հաս-
նելով՝ ոսկորը թաղում են գետնում և մոմերը վառում են
քարի վերայ: Հող վեր առնելով՝ քսում են հիւանդի ձա-
կատին, աչքերին և կրճքին: Հիւանդը,—գետինը համ-

(1) «Սարլըլը» մի քանդուած փոս է, մէջը հողով լցրած
և շուրջը մի քանի քար ժողոված, քառանկիւնի ձևով:

բուրելով,— երեք անգամ կրկնում է. «Տեղնութիւնս այստեղ մնայ, տեղնութիւնս այստեղ մնայ:» Յետոյ տուն են վերադառնում, ցանելով ճանապարհին բոլոր փլաւը:—

Ե. 20. Հարբուղից ազատուելու համար ճանապարհին գնում են մի տիկին և մի կտոր շաքար: Ասում են, շաքար տանողը կ'ստանայ հարբուղիք:

21. Ում աչքի վերայ փոքրիկ խիթ կայ, նա ճակատից այդ աչքի վերայ թելով ասեղ է կախ անում, որ ուռուցքն անցկենայ, վախենալով ասեղից:

22. Դրացիները և այն տան բնակիչները,— որոնց մէջ գտնվում է աչքացաւ ունեցողը,— սե թել են կապում ցուցամատներին, որ աչքացաւը չտարափոխուի նոցա մէջ:

23. Մօլօքուր (1) ունեցողն այդ հիւանդութիւնից ազատուելու համար մերկանում և փաթաթվում է մէզալի (այծի մազերից հիւսուածք) մէջ, աստղերի երևալու ժամանակն անց է կենում եօթը տանիք, և գլորվում է մէկ այրի մարդու տանիքի վերայ: (Տփխ. և Ալ.)

24. Միւկնոյն դիտաւորութիւնով՝ նա ջուր է քսում իւր մարմնի վերայ. յետոյ միւկնոյն տեղերում քսում է որևէ ոսկեղէն իր (մատանիք, գինդ) որ նա ստացել է օժիտումը:—

Զ. Իմանալու համար, լե երկարատե հիւանդութիւնս անցողը վերջը կ'ապրի լե կ'մեանի

25. Նորան նստեցնում են մի քանդուած ջրաղացում: Այգտեղ, հիւանդ—երեխան լաց է լինում: Եթէ այդ մի-

(1) «Մօլօքուրը» մի տեսակ հիւանդութիւն է, որի երևալովը մարմնի վերայ բշտիկներ են գոյանում, և մի տեղ քորելով, բշտում է միւս տեղը:

ջոցին, նա երեսն ուղղում է դէպի ջրաղացի դուռը,— կը մեռնի:

26. Հիւանդին նստեցնում են մի գերեզմանի վերայ: Եթէ նա լաց է լինում, կառողջանայ:

27. Նորան երեք անգամ կշռում են իւր ծանրութեան չափ աթարի հետ: Եթէ հիւանդը ծանր է լինում,— կը առողջանայ:—

Լ. 28. Հիւանդի տերը եօթը գերեզմանից հող է վեր առնում, ասելով. «Ձալդ ապսպրես.» և մի շորում փաթաթելով՝ դնում է հիւանդի բարձի տակը, ասելով, կամաց. «Քեզ բարովեց» — որ շուտ մեռնի:

29. Եթէ հիւանդն առաջին անգամ պէտք է անկողին մտնի ուրբաթ օրը, նա սպասում է, որ շաբաթ օրը պարկի, որովհետև Քրիստոս ուրբաթ օրը թաղուեցաւ:

30. Մահաւերձ հիւանդի մօտ հրաձգութիւն են անում, որ չմեռնի: Իսկ եթէ հիւանդը կին է, նորան սղամարդի շոր են հագցնում: (Նր.)

31. Գլխացաւ ունեցողը իւր գլուխը չի լուանում չորեքշաբթի օրերը՝ սկսած աւազ—չորեքշաբթի օրից:

32. Ատամնացաւից ազատուելու համար համբուրում են դեռ չմկրտուած երեխային:

33. Առողջ մարդը հիւանդի դեղից հօտ չի առնում, որ դեղն ոյժը չ'կորչի:

34. Միւկնոյն նպատակով՝ դեղն ընդունելուց յետոյ դեղի գդալը հակառակ երեսի վերայ են դնում:

35. Երանալու, քաղաքի մի փոքրիկ տան մէջ, մի թուրքի գերեզման կայ, որին բնակիչները Երվան—Փրէ (Երվանայ սուրբ) են անուանում: Հիւանդին տանում են այդ գերեզմանը, տանելով և՛ մէկ աման ջուր: Նորա երեսը լուանում են գերեզմանաքարի վերայ և պատուի-

րում են նորան երեք անգամ գերեզմանը համբուրելով՝ կրկնել այս խօսքերը «Մանրութիւնս քեզ, թեթևութիւնդ ինձ»: Յետոյ ջրով լցրած ամանը քարի վերայ կտարելով մի քանի սև փող են դնում այնտեղ և վերագառնում:

36. Եթէ այս միջոցը չի կարողանում առողջացնել հիւանդին, ծնողները նորան տանում են Ծակ—Քարը, որ քաղաքից դուրսն է: Նորա միջից երեք անգամ անց են կացնում հիւանդին, կրկնել տալով նորան վերոյիշեալ խօսքերը: Յետոյ, մի փոքր պատառելով նորա շորից՝ դնում են այդ քարի վերայ և առանց յետ նայելու վերագառնում են:

37. Իսկ եթէ այս ևս չի յաջողում, մի փոքր խմորից մարդու կերպարանքով և նմանութիւնով մի պատկեր են շինում, որին Բարալ (փոխանորդ) են անուանում: Հիւանդի գլխից երկու մազ քաղելով՝ կացնում են խոյր բադալե գլխին. արտեանունքից երկու մազ քաղում՝ նորա համար արտեանունք են շինում. եղունգներից կտրատելով՝ դնում են եղունգների տեղը, և այլն: Հետևեալ առաւօտը հիւանդին տանում են գերեզմանատուն և մի գերեզմանի վերայ թաղում են խմորը, որպէս թէ թաղել են հիւանդին: Եւ եթէ գերեզմանի վերայ լուանալով հիւանդի ձեռներն ու ոտները՝ ասում են. «Հիւանդութիւնդ այստեղ մնայ, հիւանդութիւնդ այստեղ մնայ. Աստուած սաբաբ քցի»:

38. Երբ մէկի վերայ երևում է բոր կամ դորա նման բշտիկներ՝ բորտին տանում են բաղանիք, ուր լողացնում են նորան մերսուրի լուսով: (Ալ.) (1)

(1) «Միրագի—թասը» գտնում են գետնում:

39. Արեխայի վերայ նկատելով հողմաւիշ (1), նորան տանում են բաղանիք: Չրի մէջ թափում են 40 կաղին, և այդ ջրով երեք անգամ լողացնում են երեխային: Այդ կաղինները ոչ որ չի ուտում, որ կաղնուկ չ'ստանայ: (Ալ.)

40. Իւր հիւանդութիւնից ազատուելու համար՝ հիւանդը մի սև թաշիինակ է դնում ծոցը և դնում է մէկ ուխտատեղի: Այնտեղ, դռներում, թողնելով թաշիինակը, տուն է վերագառնում:

41. Երբ գանակոծ երեխան հիւանդանում է, նորան առողջացնելու համար ծեծողը լուանում է իւր ձեռները և ջուրը խմեցնում է երեխային:

3. Դ Ե Ղ.

Ա. «Գորախաւիշ» բժշկելու համար՝

1. Գորանուկ ունեցողը, լուանի ծննդին, ծառի արմատի մօտ մի կտոր աղ թաղելով՝ ասում է. «Առաին, դու էտեղ չքուի, սա էստեղ», (Տփխ. և Ալ.)

2. Եկեղեցու անելիով ժամկոչը սրբում է գորանուկը: (Նր.)

3. Կանթեղի պատրուզով ձէթ են քսում գորանուկի վերայ: (Նր.)

4. Գորանուկի վերայ քսում են այն ցեխը, որ դոյանում է գեանին դիակը լողացնելիս:

5. Գորանուկի վերայ քսում են ձիու բերանից հոսած լորձիւնը:

6. Գորանուկի վերայ դնում են բերանից վայր ընկած հացի փշրանքը:

(1) «կաղնուկը» կաղնու չափ դեղին վերք է:

7. Գործունակ ունեցողն առաջևը, քարի տակ, ջարդում են կենդանի գորտը:

8. Գործունակ ունեցողը գիշերով կօթ հասա աղն փրշրանք է պահում ծոցումը: Առաւօտը վաղ, առանց խօսելու գեան է թափում փշրանքը, երեք անգամ կրկնելով. «Ա. զ. դու ըտեղ հայուի, գործունակ, դուն—էլ ըստեղ հայուի»:

9. Միւնեցոյնը երեք անգամ կրկնելով նա կանգնում է վառած թորոնի մօտ, մէջքը դէպի թորոնը, և գլխի վերելից աղի երեք փշրանքը մէկ—մէկ թորոնն է գցում:

10. Գործունակը լուանում են գերեզմանաքարի վերայ հաւաքուած անձրեւաջրով:

Բ. «Ա յխեցած յարդուն» դէղ ունելու համար՝

11. Նորան խմեցնում են Աւազ—հինգշաբթի օրուայ ոտնալուայի ջրից:

12. Տեառն—ընդ—առաջին վառած փայտերից մնացած մոխիրը և փայտերը ջրի մէջ խառնելով՝ խմեցնում են վախեցածին:

13. Մի բաժակ ջրում թաց են անում կօթ տան բանալիներ և ջուրը խմեցնում են վախեցածին:

14. Զրումը սրելով բուրվառի ածուխը՝ խմեցնում են վախեցածին:

15. Թորոնի կոշտ մոխիրը ջրի հետ խառնելով՝ խմեցնում են նորան:

16. Ա յխեցողը դիակի կրծքի վերայ կտաւ է դնում, մէջը ջուր ածում և խմում:

17. Նա խմում է այն ջրից, որով պատարագիչ քահանան լուացել է իւր ձեռները:

18. Սպանած մարդու սեղանատամը ջրումը սրելով,

ջուրը խմեցնում են վախեցածին:—Կամ ատամի փոխանակ սրում են այն գնտակը, որից նա սպանուել էր:

19. Կօթ տան սիւների տակից հող են վեր առնում, խառնում են մի բաժակ ջրի հետ և խմեցնում են վախեցած մարդուն:

20. Անխօս, գետից բերած ջուրը թափում են մէկ ամանում: Դորա մէջ թաթախելով թորոնի ածխակոթը՝ տալիս են վախեցածին խմելու:

21. Մէկ ամանով ջուր են պահում եկեղեցու սեղանի ետևը: Այնտեղ կօթն անգամ պատարագ մատուցանելուց յետոյ՝ ջուրը խմեցնում են վախեցածին:

22. Ա յխեցած մարդը խմում է այն ջրից, որ թափում է ջրաղացի անիւներից:

23. Նա խմում է կօթ գերեզմանաքարի անձրեւաջրից:

24. Նա ուտում է այլուած հացի տակից:

25. Նա մէկ ամանով ջուր է տանում սրբաբար (1) ունեցողի մօտ: Դա այն գիշերը քարը գցում է բերած ջրի մէջ, և առաւօտը խմեցնում է նորան:

26. Նոր կաւեայ ամանը դնում են վախից հիւանդացածի կրծքի վերայ, երբ նա պարկած է: Ամանումը ձու են կտորում և այդպէս դնում են նորա բարձի ետևը: Եթէ հետևեալ առաւօտը ձուն եփուած լինի, — հիւանդը կ'առողջանայ. եթէ հում լինի մնացած, — կը մեռնի:

27. Ա յխեցած երեխային դեղ անելու համար՝ վախեցած տեղում թաղում են մի ձու, մէկ ոսկոր: Նրեկցին ձուի մօտ ձրագ են վառում, և թողնում են այդպէս

(1) Որպէս թէ այդ քարը նա կովի սրտից է հանել:

մինչև հանգչելը: Յետոյ ճրագի տակից հող են վեր առնում և քսում են երեխայի կրծքին: (Շամս.)

28. Մեռելից վախեցած երեխային,—մինչդեռ դիակը եկեղեցումն է,—երեք անգամ անց են կացնում նորա դագաղի տակից:—(Շամս.)

Գ. «Արշարարե» անցրեղ կամ «ամին» դարարեյնէլս— համար գործ են դնում հեռուեալ միջոյնէրը.—

29. Քահանայի տնից գողանում են նորա աւելին և այրում:

30. Աղիւսագործները իշի յօնքերին հինայ են քսում:

31. Գիւղացու կրասեր որդին դաշտից ցխտտ արեխնէրով վերադառնալիս ցեխը պոկում են և կրակը գցում: (Դուռնիկ)

32. Իշի աչքերին աչի դեղ (սուրմա, սիւրմէ) են քսում:

33. Չրամանը ջրով լնում են և դեանումը թաղում:

34. Կարսելիս, կալի միջովը ջրով լորած կուժ չեն անցկացնում, որ անձրև չ'գայ: (Դուռնիկ)

Դ. Որ «անցրե» գայ՝

35. Գորտ են սպանում:

36. Աշխատում են կրիան վայր գցել միջքի վերայ:

37. Կանաչ խոտն այրում են:

38. Ծածուկ հանում են նոր թաղած թուրքի դիակը գերեզմանից, կտրում են նորա գլուխը և թաղում են գետափումը:

39. Գիւղացի կանայքը, քահանայի խորհրդով, չութով վարում են որևէ հոսող ջուրը, միայն ջրի ընթացքին հակառակ: Լծուածները և մաճակալները կանայքն են լինում: (Շամս.)—

Ե. «Արշարարե» դարարեյնէլս— համար՝

40. Առաջին անգամ վայր ընկած կարկուտը կիտում են:

41. Թորոնից դուրս են գցում խաճրկալը: (Այ.) (1)

42. Սրահումը, անդրանիկ որդին՝ իւր բթամասների մէջ բռնելով սանրի հակադիր ծայրերը,—փչում է սանրին, որ պտոյտ է գալիս մասների մէջ:

43. Անդրանիկ որդին ծոցումը պահում է մի հատ կարկուտ կամ ուտում է:

44. Առում են այն կիսայրեալ մամը, որ Չատիկ օրը բաժանել են եկեղեցում:

45. Կասկարէնքը դնում են հակառակ երեսի վերայ և վերան աղ ցանում:

46. Մի թղթի կտորի վերայ աղօթք են գրում, պահում են փոքրիկ պուլիկներում և պուլիկները թաղում են հանդումը: (Դուռնիկ)

47. Աղիւսագործը գետի ափումը թաղում է իշի գանգը:

48. Եկեղեցիներում զանգակ են խփում: (passim)

4. ՀՄԱՅՈՒԹԻՒՆ.

1. Հիւանդութիւնը սուրբերից ուղարկուած պատիժ համարելով՝ հիւանդի մօտ պիրոյոնն նարեկ կամ սաղմոս են կարդալ տալիս: Բայց, երբ այս միջոցը չի օգնում, դիմում են՝ հարցափնէրին, ֆրէայնէրին, փոլ—Բայանդներին, գարե—գյողներին, լիսալի—նայողներին, (2) լասե—նայողներին, նեա—դնողներին, ... և այլն. և կատարում են նոցա պատուէրները: (passim)

(1) «խաճրկալը» երկու երկաթ է, որոնց խաչաձև դնում են թորոնի վերայ, ամաններ դնելու համար:

(2) Թիակը վնում է այժի կամ ոչխարի:

2. Իմանալու համար, թէ հիւանդը ո՞ր խոչընդ է հիւանդացել՝ մէկ իլիկի վերայ փաթաթուած են ոլորած պատրոյգներ, այնքան սեղ, որքան խաչերի (սուրբերի) մասին կարծիք ունին: Այդ իլիկը դնում են ջրով լցրած ամանի վերայ, այնպէս—որ իլիկը ջրին չի դիպչում և վերան մի թաշկինակ են դրում: Բաւական ժամանակ այդպէս թողնելուց յետոյ՝ վեր են առնում ծածկոցը և տեսնում են, որ փաթաթած պատրոյգներից մէկի կամ միւսի ծայրը յետ է ոլորուել: Մտաբերելով այն խաչերի անունները, որ նոքա տուել են այդ ոլորած պատրոյգներին՝ ասում են այս կամ այն խաչին է հիւանդացել:

3. Ղնում են նետ—դնողի (1) մօտ: Նա պտտեցնում է նետը, յիշելով զանազան սուրբերի անուններ: Հիւանդն այն սուրբին է հիւանդացել, որի անունը յիշելիս նետը կանգնում է: (Ալ.)

4. Անհաստատ կարծիքը ստուգելու համար կանչում են մի պառաւ, որ Եկղ—չոփի: Պառաւը, աղօթելով՝ երեք անգամ չափում է դռան սեմը: Եթէ երրորդ անգամ չափելիս (ի հարկէ, այդ կախուած է թիղը լաւ բանալուց) սեմը երկայնանում է, կարծիքը ճիշդ է. եթէ կարճանում է,—սխալ է: (Ալ.)

5. Աչքի—հոտը (2) աղօթում են: Թասի մէջ ջուր են թափում. աղօթողը թասը տալիս է հատ ունեցողին. ինքը

(1) Նետ—դնելը հետեւեալն է: Նետ—դնողը բերում է մի մաղ, որի կողքի վերայ ամրացրած է մի մեխ: Երկու հոգի մի—մի մատով բռնում են մեխից: Նոցանից մէկը սուրբերի անուններն է յիշում. իսկ մաղը պտտւում է:

(2) «Աչքի—հոտը» աչքում երևող սպիտակ բիծն է:

կանգնում է ետևը և, իւր ձեռքից մի—մի հատիկ բրինձ գցելով թասի մէջ, աղօթում է:

6. Իմանալու համար, թէ ինչից է առաջացել հիւանդութիւնը՝ պառաւը չափում է հիւանդի գօտիկը (եթէ գօտիկ չ'ունի, մի շոր է կտպել տալիս և յետոյ արձակում) իւր բազկով: Եթէ, երրորդ անգամ չափելիս, գօտիկը երկայնանում է,—նշանակում է հիւանդը վախեցած է: (Ալ.)

7. Ում վերայ կասկածում են, թէ աչ է ոտ—ել (1),—ծածուկ գնում են նորա տունը, նորա կօշիկների տակից մի փոքր հող են վեր առնում և բերում՝ կարում են հիւանդի շորերի մէջ, որ այլ ևս ոչ ոք չ'կարողանայ աչք—տալ նորան: Կամ այդ հողը կրակն են թափում:

8. Հակակենու նուրբ օտար մանր—մանր կտրատում են, ծակում են, և տէր—ողորմեայի հատիկների պէս թելումը շարելով՝ կախ են անում՝ մարդու, կովի, ձիու, ... վեղը, որ աչք—չդիպչի:

Յ. Ա Ղ Օ Թ Ք.

1. Երբ կարիճը բռնում են, նորան գցում են ձիթով լցրած շեշը: Յետոյ, երբ մէկին կարիճ է խայթում, ձիթամանից հանում են կարիճը և դնում են խայթուած տեղի վերայ, որ բժշկուի: Կարիճն աղօթում են այսպէս.

«Ալալիոս, Գալալիոս,
«Աղայ Ստեփան, Ստեփանիոս,

(1) «Աչք—տալ» նշանակում է խօսել մի մարդու բաղտաւորութեան, հարստութեան, զեղեցկութեան մասին, մի խօսքով՝ գովել նորան իւր լաւ յատկութիւնների մասին:

«Վալել եմ, կապել եմ:

«Սուրբ Սարգսի ձիւ ձարով,

«Աստուածածնայ քաղցր կաթով:

«Ութ մատով երկու բթով,

«Չուշ, կարիձ, չուշ»:

2. Ախտեցածին պառան աղօթում է այսպէս.

«Այ, սուրբ Սրհակ վարդապրետ,

«Այ, սուրբ Սարգիս զօրապրետ,

«Այ, Տէր Յիսուս, Սուրբ Փրկիչ:

«Եւ Կիրիզոր Լուսաւորիչ:

«Եկաք մին տեղ, միաբան,

«Ձեր աղօթքաւ, աղաչանքաւ,

«Ձեր մաղթանքաւ, պաղատանքաւ,

«Սաղըրաք դուք սրան»: (Սաղ.)

3. Աչք—տուածին աղօթում են այսպէս:

«Չար աչք ա, չար նիւթ ա,

«Սպիտակ կեռիք ա, ճաղար մարդ ա,

«Սուրբ Ստեփաննոս, սուրբ Յովհաննէս,

«Էս արախիս (եթէ երեխայ է) տիւ պահպանես»:

Աղօթողը աղը պահում է աջ ձեռքի բռնումը և զնում է երեխայի՝ գլխին, երեսին, կրծքին և միջքին: Յետոյ թքում է աղը վերայ և դցում գլխին: (Սաղ.)

6. ԹԱՂՈՒՄՆ.

Ա. 1. Երբ տան մեծը մեռնում է, մի փայտով չափում են նորա հասակը և փայտը պահում են առաստաղում,—որ կենդանի մնացողներն—էլ շուտ չ'մեռնին:

2. Ասում են՝ հանգուցեալի պատան կարողը դրախտի կ'արժանանայ:

— 3. Մինչդեռ զիակը տանն է, նորա երեսին մաղ են դնում, ասելով. «Թող աչքդ կշտանայ էս փուչ աշխարհքիցը»:

— 4. Մահատուն ներս մտնողը կանգնում է զիակի զլսակողմը, «չայր մեր» է ասում և «ողորմի» է տալիս: Իսկ եթէ զանցառութեան կ'տայ այս օրէնքը,—ասում են,—զիակը սպառնալիք կ'տայ նորան ասելով. «Չունքի դուն իմ պատիւը չ'խնայար, ինձ վրայ «չայր մեր» չ'ասեցիր, բաս դուն —էլ հետս արի»:

5. Հարուստ կամ բաղտաւոր հանգուցեալի գլխի մազեց և ձեռքի եղունդից կտրում և տանը պահում են, որ նորա հարստութիւնը կամ բաղտաւորութիւնը տանը մընայ, հետը չ'գնայ:

6. Որ մահամերձ հիւանդը երկար ժամանակ չ'մնայ այդ դրութեան մէջ, նորա ոտների պատուանդաններին մեղը են քսում:

7. Մի քանի հիւանդ, մեռնելիս կտակում են, որ իւրեանց դագաղով չ'թաղեն, վախենալով մի՛ գուցէ վերջին դատաստանին գագաղը վզից քաշելով գնան դատաւորի մօտ:

8. Երբ, հանգուցեալի մասին խօսելիս, մէկը փռշտում է, նորա միջքին երեք անգամ խփում են, որ նա—էլ շուտով չ'մեռնի:

9. Երբ մէկը,—ներկայ լինելով հիւանդի մահուան բուպէին,—վախենում է, նորան հողեվարք դրութեան մէջ տեսնելով, մեռնելուց յետոյ նա կ'սմթում է զիակի ոտները, նորան լողացնելիս իւր երեսը վերան լուանում է և երեք անգամ անց է կենում նորա գագաղի տակից,—որ շուտով ինքն էլ չ'մեռնի:

10. Երբ օտարականի գիակը սայլով տանում են նորա հարազատ քաղաքը կամ գիւղը,— առաջ քան սայլը տեղեց կ'շարժուի, սայլորդը մի քանի հաւի գլխներ կտրատում է և հաւերը գցում է սայլի տակը: Յետոյ սխում են ճանապարհը: Այս անում է այն պատճառով, որ իւր տաւարին— էլ մահ չ'պատահի:

11. Մանկահաս կնոջ զագաղում, գիակի զլխին կօպի չեն դնում և միջքին դօտիկ չեն կապում, որ ամուսինն— էլ շուտ չ'մեռնի:

12. Դիակը յուղարկաւորելիս արձակում են օրօրոցում պարկած երեխայի ձեռներն ու ոտները,— որ նա— էլ չը մեռնի:

13. Երիտասարդ հանգուցեալի արտեւանունքը չեն փակփում, այլ և թաղելիս հողը պակասում է, որովհետեւ,— նորա սուշը ջեր չի կշտայել է՝ աշխարհից:

Բ. Ոչ մահաբանը այլ ես մահ չ'պատահի, գործ են ասում հեռեւեալ զգուշաւիւնները.—

14. Զրամանը դուրս են տանում՝ կոտրում:

15. Պատանի մնացորդը չ'են գործածում, այլ դնում են զագաղում:

16. Դագաղում դնում են նոյնպէս ժանգոտած երկաթի կտորներ:

17. Մահատանը բանեցրած՝ կահ—կարասիքը, ամանեղէնը և հանգերձեղէնը միայն ութերորդ օրն են վերադարձնում տէրերին:

18. Ընդրանիկ որդու մահուան վերայ մայրը բարձրաձայն չի սգում:

19. Ընդրանիկ որդու գիակը մայրը փաթաթում է իւր լէշաքում և այնպէս են թաղում:

20. Ընդրանիկ որդու զագաղը մայրն ինքն է տալիս յուղարկաւորներին:

21. Հանգուցեալի սիրելիները ապտակ են խփում գիակին:

22. Ընդրանիկ որդին թաղելիս հայրը չի գնում յուղարկաւորների հետ. և հոգեհացից ինքը ոչ ոքի չի բաժանում:

— 23. Ծերունի հանգուցեալի կրծքում մէկ միլ (երկաթեայ կամ պողպատեայ թել, որով գուլպայ են գործում) են ցցում. մէկն— էլ գնելով զագաղում, ասում են. «Ինձ, քու աչքը քեզ վրայ ըլի, մեզ վրայ աչք չ'ունենաս»:

24. Սգաւորների շորեր կարողը ուրախ կին պէտք է լինի:

25. Դագաղը սենեակից դուրս տանելիս, նորա ոտը երեք անգամ խփում են դռներին: Հասնելով սրահի դռներին, մէկը,— որի ծնողները կենդանի են,— դրսից մի քար է վեր առնում և տանում՝ դնում է այնտեղ, ուր առաջ դրուած էր գիակը: Յետոյ դուրս են տանում:

26. Օտար տեղում մեռնողի գիակը տուն չեն տանում, այլ դնում են զաշտում, ուր հաւաքվում են սգաւորները: Այնտեղից տանում են եկեղեցին և յետոյ— գերեզմանատուն:

27. Եկեղեցում, ողջոյն տալու ժամանակ, մի կին ողջոյն է տալիս գիակին, որ նա— էլ մասնակցի ողջունին:

28. Եկեղեցուց զագաղը դուրս տանելիս չեն տանում միւլենոյն ճանապարհով, որով տարել էին եկեղեցին, այլ ուրիշ ճանապարհով:

29. Յուղարկաւորող կանայքը, վերադառնալով մահատունը, դռների մօտ լուանում են իւրեանց ձեռները:

30. Միւլենոյն անում են նոքա նաև իւրեանց աները վերադառնալիս, երբ հասնում են իւրեանց դռներին:

31. Յուղարկաւորութեան ժամանակ, ով տեսնում է

յուղարկաւորութիւնը՝ մի բուռը հող է վեր առնում գեանից և մի կողմն է գցում: (Ա.Լ.)

32. Թաղման երրորդ օրը մահատէրը լուանում է այն վերմակի, բարձի և ներքնակի չորս ծայրերը, որոնց մէջ պարկած էր հիւանդը:

33. Թաղման եօթն օրը չ'լրացած՝ մահատանը կար չեն անում:—

34. Գ. Ղրախտի մի ծառը (գուցէ, Կենաց ծառը) և երկնքի աստղերը, մահ պատահելիս՝ կատարում են այն, ինչ որ նախասահմանուած է: Իսկոյն, երբ մէկը մեռնում է, այդ ծառից վայր է ընկնում մի տերև, իսկ երկրնքից,—մէկ աստղ: (passim)

35. Մահուան եօթներորդ օրը, մահատանը, սգաւորների մերձաւորները (կանայք) լուանում են իւրեանց գլխները. յետոյ գնում են իւրեանց աները: Այդպէս են անում, որ իւրեանց աներունն—էլ մահ չ'պատահի:

36. Հանգուցեալի այգը (1) կատարելուց յետոյ նորա գերեզմանահողից տուն են տանում, ածում են մի պարկի մէջ և նորանով ծեծում են ստահակ երեխաներին, որ խելօքանան:

37. Ով մեռնողի վերայ անընդհատ սգում է, նորա վըտերին վերջ տալու համար՝ նորա վզովը, շորերի տակից, ծածուկ թափում են մեռնողի գերեզմանահողից:

38. Նոր մեռելատէր մայրը, շաբաթ երեկոները, մինչև աստղերի երևալը, ջուր չի խմում: Որովհետև այդ ժամանակ, հանդերձեալ աշխարհում, հրեշտակները մեռած-

(1) «Այդ» ասվում է այն եկեղեցական կարգը, որ կատարվում է հանգուցեալի համար թաղման հետեւեալ օրը:

ների հոգիները տանում են ջուր խմեցնելու: Իսկ այդ միջոցին նորա հեաները չեն տանում այն մեռնողի հոգին, որի մայրը այս աշխարհում ջուր է խմել, ասելով՝ նորան. «Բու փայն մերդ (մայրդ) խմեց»:

39. Նա շաբաթ օրը չի լուանում իւր գլուխը, որ հանդերձեալ կեանքում նորա որդիքը չ'խմեն լուացքի սպոնաջրից:

40. Իսկ եթէ նա ստիպուած է շաբաթ երեկոյին ջուր խմել, երեք անգամ ջուր է թափում իւր ետեւը, թիկունքի կողմը:

41. Մահուան օրից մինչև 40 օր, մեռելատէրը, եկեղեցում,—ուր տարուել էր դիակը,—վառ է պահել տալիս կանթեղը, որ լուսաւորութիւն մեռնողի հոգին: (Քար.) (1)

42. Եթէ առաջին տարեկիցին քար չեն դնում գերեզմանի վերայ, սպասում են եօթ տարի ևս: (?)

43. Գերեզմանաքարի վերայ չեն պարկում, որ վերջին դատաստանին, մեռնողը կարողանայ յարութիւն առնել, և որ պարկողը նորա մեղքերի պատասխանատուն չ'լինի:

44. Գերեզման օրհնել տուողը երեք բուռը հող է վեր առնում գերեզմանից և դէն գցում, որ հանդերձեալ կեանքում, հանգուցեալը նորա համար բարեխօսութիւն անի դատաստանի առաջը:

45. Գերեզման օրհնել տուողը, այդ եկեղեցական կարգը կատարել տալուց յետոյ, յետ չի նայում դէպի գերեզմանը, որ ընդունելի լինի օրհնութիւնը:

(1) Մի քանի տեղ, ինչպէս Ղազախում, այսպէս են կատարում. իսկ ուրիշ տեղեր, ինչպէս Տփլիսում, տանն են կանթեղ վառում. փոքրերի համար մի քանի շաբաթ, մեծերի համար—մէկ ամբողջ տարի:

46. Հանգուցեալի հոգու փրկութեան համար նորա տա-
նը, տարին մէկ անգամ շնորհակա- են բաժանում:

47. Իսկ խեղդուածի հոգին սատանայից ազատելու
համար մորթում են մէկ ուլ, եփում են առանց բրնձի
և բաժանում:

48. Երբ մէկը երազում տեսնում է իւր հանգուցեալին,
նորան էլ չտեսնելու համար (որովհետև կարծում է, թէ
մեռնողը իւրեան—էլ է հրաւիրում) հաց թխելու օրը,
մի տաք կուտ (թորոնի պատից վայր ընկած, այրուած
հացը) գցում է տանիքը և ասում. «Թող կշտանայ աչքդ»:

49. Միեւնոյն նպատակով՝ երազողը հանգուցեալի գե-
րեզմանի վերայ մէկ ածխակոթ է տնկում և ասում. «Էս տ
քու փայն, էլ ինձ չերեւաս»:

50. Երբ միեւնոյն նոր հանգուցեալը երազվում է մի
քանի հիւանդներին, և եթէ նոքա—էլ շուտով մեռնում
են,—բարեկամները հանում են գերեզմանից երազուող
հանգուցեալի դիակը: Գիւղի իւրաքանչիւր տնից մի—մի
փայտ են դուրս բերում և դիզում են նորա գերեզմանի
մօտ: Յետոյ վառում են այդ փայտակոյտը և դիակն այ-
րում են նորա մէջ: Մոխիրը կրկին թափում են գերեզ-
մանը և քահանան՝ ժողովուրդի ազիտութիւնից ստիպուած՝
նորից նորա վերայ թաղման կարգ է կատարում: (Ու-
զունթալայ) (1)

(1) Մի հայ վարդապետ մեզ պատմեց, որ ինքն ականատես
էր եղած այդպիսի դէպքերի Ուզունթալայում:

III.

ԽՆԻՆՆ ԿՆԻՆՊԱՆԵՐՄՈՒՆԻ.

Ա.

1. ՏԱՆ ԲԱՐԱՔԱԹ.

Որ ասն Բարաթալը ասնը մայ, դուրս չգնայ, գործ են
դնում հետեւեալ զգուշութիւնները.

1. Նոր թխած հացերից առաջին անգամ հացթուխն է
ուտում:
2. Խմոր գնդելիս՝ խմորից աւելացած մասը դնում են
տաշտին և նորա վերայ խմոր աւելացնելով՝ գնդում են:
3. Խմոր—խաշը ուրիշին չեն տալիս: Իսկ եթէ ստիպ-
ւած են տալ, վերայից մի փոքր վեր են առնում:
4. Ուրիշին քացախ տալուց առաջ՝ մի քանի կաթիլ
քացախ սրսկում են տան առաստաղին. և յետոյ են տալիս:
5. Նոր մրգից (նուբար) առաջ առնողն է ուտում, յետոյ
ուրիշները:
6. Ճաշելիս, գեռ ամենի համար վեր են առնում իւ-
րեանց բաժինները, յետոյ դրացուն են բաժին տալիս:
7. Սփռոցը վեր առնելիս՝ մէջը հացի կտոր են թողնում:
8. Չ'են այրում շերեփը:
9. Այն ջուրը, որով տան մէջը ոտն են լուացել, —

Թափում են մէկ առանձին տեղ, սւր մարդու ոտ չի դիպում:

10. Գիշերը, սենեակի աղբը դուրս չեն ածում:

11. Մի տնից միւսը տեղափոխուելիս՝ վարձարնակը հին տան բոլոր անկիւններից հող է վեր առնում և թափում է նոր վարձած տան անկիւններում: և աւելում է հին բնակարանը:

2. ՀԱՅԻ ԹԱՆԿՈՒԹԻՒՆ.

Որ հայը չ'ըսնչանայ՝

1. Երեխաներին արգելում են՝ փռան բարձրացնել. արգելում են խաղալ Թել—խաղ (1), պոլխասարի (2) և նորսօշու կամ Տօշուքի (3) խաղերը:

(1) «Թել—խաղը» հետեւալն է: Երեխան իւր ձեռների դաստակները բռնում է ուղղահայեաց դրուժիւնով, փոքր—ինչ հեռի միմեանցից: Մի թել անց է կացրած մի ձեռքի մատներից մինչև միւս ձեռքի մատները: Յետոյ նա ատամով դուրս է քարշում մէկ որևէ թել, որից յետոյ թելը զանազան երկրաչափական ձևեր է ստանում: Այս խաղը երկուսով — էլ են խաղում:

(2) «Պոլխասարին» մի փայտեայ տափակ ճախարակ է. թելի մի ծայրը խաղացողի մատին է ամրացրած, միւսը՝ ճախարակի մէջ: Խաղացողը, շարժելով ճախարակը և բռնելով ուղղահայեաց դրուժեան մէջ, աշխատում է վերջին ծայրից թելը ճախարակի վերայ փաթաթելով ոլորել և ճախարակը մօտեցնել իւր ձեռքին: Բռնելով ճախարակը, նա կրկին բաց է թողնում գետնին և դարձեալ բարձրացնում:

(3) Հետաքրքիր է իմանալ այդ խաղի էութիւնը:

2. Նոցա արգելում են ցիւից հաց թխել:

3. Ալեւրի մաղը խաշամանի վերայ չեն դնում:

4. Աշիւքը՝ թաթերն արձակ, ձեռին բռնած, տուն չեն տանում:

3. Հ Ի Ի Բ.

Հետեւեալ որոշելը գոշախում են հետի գաղափար.—

1. Եթէ մով ծայրին երկար ցցուած են նորա չ'հալուած մասները:

2. Երբ հողաթափներն ընկած են միմեանց վերայ:

3. Եթէ տնից դուրս եկողի հողաթափը դռան ետևն է մնում:

4. Եթէ պատահմամբ երեխան աւելում է տունը:

5. Եթէ խմոր հունցելիս մի կտոր վայր է ընկնում գետնին:

6. Երբ մէկի աչքերը անգիտակցաբար մեխուած են մնում միւսին տեղը՝ կամ հիւր կգայ, կամ անձրև, կամ ձիւն: (passim)

7. Երբ բերանից վայրէ ընկնում հացի պատառը, կամ ձեռքից՝ դալը: (Ալ)

8. Երբ քորվում է մէկի բեղատեղը: (Եր.)

9. Երբ մէկի ստորին ծնօտը քորվում է, մօրուքաւոր հիւր կ'գայ:

4. ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴ.

- 1. Երբ պատահմամբ, սփռոցում հացը կողքի վերայ է դրվում, — նշանակում է այդ տնից մէկը կ'ճանապարհորդի:
- 2. Եթէ մէկի կոկորդը քորվում է, — նորա տունը ճանապարհորդ կ'գայ: Որովհետեւ ճանապարհորդը հետն ուտելու բան է բերում: (Եր.)
- 3. Երբ ճանապարհորդը դուրս է գնում տնից, նորա ետեւից գետնին ջուր են թափում, որ նա ջրի արագութիւնով գնայ և վերադառնայ:
- 4. Ճանապարհորդի պարկից հաց են գողանում, որ նա շուտ վերադառնայ:
- 5. Երբ ճանապարհորդը դուրս է գնում, նորա ետեւից թշնամին կոտրում է ջրով լցրած մի ջրաման, որ նա վնասուած վերադառնայ:
- 6. Որ ճանապարհորդը բոլորովին չ'մոռացուի իւր ընտանիքում, տնից դուրս գնալիս իւր լեզուն գնում է իւր սիրեցեալի բերանը:
- 7. Որ ճանապարհորդը դատարկ չ'վերադառնայ, դրացուց մէկ աման ջուր կամ մի հաց են խնդրում և տանը պահում:
- 8. Ճանապարհորդի հացից ուտեցնում են ծծմօրը, որ նորա ծծերում կաթն առատանայ:
- 9. Ճանապարհորդի դուրս գնալուց երեք օր պէտք է անց կենայ, որ տունն աւելին: Շուտ աւելելը նշանակում է, թէ մերձաւորները նորա մահն են ցանկանում:
- 10. Մէկը միւսին թելած ասեղ է տալիս: Եթէ թելի ծայրը կապ զցած է, ստացողը չի ընդունում, որ չ'կապուի

նորա ճանապարհը, եթէ նա մտադիր է ճանապարհորդել:

11. Լաւ կ'վերջանայ նոցա ճանապարհորդութիւնը, որոնք երկու անգամ պատահում են միմեանց միևնոյն տեղում:

12. Ճանապարհորդի վերադարձը գուշակում են թիզ — չափելով: Եթէ թիզը երկայնանում է, — շուտ կ'վերադառնայ. եթէ կարճանում է, — ուշ: (Ալ.)

13. Միևնոյնը գուշակում են և՛ այսպէս: — Մի գդալ տալով երեխայի ձեռքը, պատուիրում են անկել պատի մօտ: Եթէ գդալի երեսը ուղղվում է այն կողմը, որտեղից պէտք է գայ ճանապարհորդը, — նշանակում է նա ուշ կը վերադառնայ: Հակառակը գուշակում է նորա շուտ գալը: (Ալ.)

5. ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ.

- 1. Մի կին ուխտում է տարուայ մէջ եօթն անգամ բորիկ օտով և զլխին կարմիր թաշկինակ կապած՝ գնալ որևէ ուխտատեղի: Եթէ, մի քանի անգամ գնալուց յետոյ, որևէ պատճառով ընդհատվում է գնալը, — նա սկըսում է նորից, չ'հաշուելով առաջին գնացածները, — որ ուխտն ընդունելի լինի:
- 2. Միևնոյն նպատակով՝ ուխտաւորը մեղրամոմեր է վառում զոհի ոչխարի եղջերներին և այդպէս եօթն անգամ շրջեցնում է նորան եկեղեցու շրջ կողմը:
- 3. Միևնոյն դիտաւորութիւնով՝ նա մէկ ումպ ջուր է պահում բերանում և տանում՝ թափում է ուխտատեղիի դռանը:

4. Ուխտած սուրբը համբուրելուց առաջ՝ ուխտաւորը ճանապարհին ծաղիկ չի քաղում և հոսող ջրի մէջ ձեռները չի լուանում, որ իւր նպատակին հասնի:

5. Եթէ,—ուխտատեղին հասնելուց առաջ,—ուխտաւորը իւր մտքում ցանկանայ մի բան դանել ճանապարհին, և գտնի,—կ'զրկուի այն ողորմութիւնից, որին նա սպասում էր սուրբից:

6. Հիւանդ ուխտագնացը՝ ուխտատեղում գտնուած ծառի ճիւղից կախ է անում մի թել, որի ծայրերին երկու խիճ են կապուած, և ասում է. «Իմ ցան ըստի մնայ, ինձ լաւութիւն տու»,—որ բժշկուին իւր ցաւերը:

7. Ուխտատեղում, եկեղեցու սվաղած պատի վերայ սեղմելով՝ քարափի քար են կպցնում, (որովհետեւ սեպ քարը դժուար կ'կպչի) սուրբից մի բան խնդրելով: Խնդիրն ընդունուած է համարվում, եթէ քարը կպած կ'մնայ:

8. Ուխտատեղում, ձաշից յետոյ, չեն թափ տալիս սփռոցը. այլ թրմացքը հաւաքում են և տուն գնալիս հետներն են տանում, և պահում են իբրև տան—բարաբաթ:

9. Ասում են, թէ մատաղն ընդունելի կ'լինի Աստուծուն, եթէ մատաղացու կենդանին, մորթելուց առաջ ձայն կ'հանի 7, 12 կամ 15 անգամ: Եթէ անգամ ձայն հանողը,—ասում են,—հաճելի կ'լինի Աստուծուն, որովհետեւ Աբէլը մօտ բերեց Աստուծուն իւր զոհը իւրեանց բնակարանից 7 սաժէն հեռաւորութեան վերայ: Տասներկու անգամ ձայն հանողը,—որովհետեւ ընդունելի եղաւ նոյ նահապետի զոհը, որ մատուցուեցաւ Արարատի վերայ տապանից 12 սաժէն հեռաւորութեան վերայ: Տասնհինգը,—որովհետեւ Աբրահամն Իսահակին

զոհեց իւր բնակարանից 15 վէրստ հեռաւորութեան վերայ: (1)

10. Ուխտատեղիի տօնի օրը, այդ եկեղեցու յատակի տակը, մինչև տարելեցը, պուլիկի մէջ զինի կամ ձու են պահում: Իսկ կոչվում է խաչաւորաց: Երբ խաչալուան պահող ուխտաւորները, միւս տարի կրկին գնում են, հանում են խաչալուան, առաջ իւրեանք են ուտում՝ խըմում: Ետոյ ուրիշներին են բաժանում, որ իւրեանց ուխտն ընդունելի լինի:

11. Ուխտաղնացը, տուն վերադառնալիս, չի տանում իւր հետ փայտի մնացորդը, որ հիւանդը փայտի պէս էջորանայ. չի տանում ալի և սապոնի մնացորդը, որ սուրբը ալիս և կակիճ էջոյց տայ նորանց:

12. Ուխտագնացը տուն չի վերադառնում մինչև որ արար արար: (2)

13. Երբ վանահայրը նկատում է, որ ուխտաւոր չի գալիս,—այդ ցաւին գեղ անելու համար,—նա եկեղեցու բանալիով խփում է եկեղեցու դռներին, և,—այն սուրբի անունը տալով, ՚ի պատիւ որի կանգնեցրած է եկեղեցին,—ասում է. «Այս ինչ սուրբ», ուխտաւոր բեր:

(1) Հեռաւորութիւնն այն ժամանակը չափում էին ասպարէզներով: Մէկ ասպարէզը մօտ 85 սաժէն ունի, այնպէս որ 6 ասպարէզը միայն մի վէրստ է կազմում (510 ս.) Տես Աւետ. Ղուկ. 24, 13. Յովհ. 6, 19. Յայտն. 21. 16:— «Краткое руководство простымъ людямъ къ чтенію новаго завета то есть святаго евангелія и Апостола. С. Петербургъ. 1875.»

(2) Երբ սուրբը երազվում է ուխտաւոր ընտանիքից մէկին ասում են, խաչը դաստուր տուեց, արձակեց,—բաւական համարելով նոցա ուխտադրութիւնը:

Բ.

1. Մ Ա Զ.

1. Մազերը չեն համարում, որ չ'պակասին:
2. Աղջկեր կամ կինը չի ծածկում տղամարդի գլխարկը, որ իւր մազերը չ'թափուին:
3. Աղջկայ գլխի մազերը, առաջին անգամ սափրելիս, նորա ոտների տակը երկայն, ոլորած թոկ են դնում, որ նոր դուրս եկող մազերը թոկի պէս երկայն լինին:
4. Տղան չի բռնում աղջկայ հիւսը, որ նորա մազերը չ'թափուին:
5. Միւսնոյն նպատակով՝ աղջկեր իւր գլուխը լուանալիս, մազերը չի հիւսում:
6. Գլուխը սափրելուց յետոյ սափրավայրը կտաւիքը թափէ տալիս սափրուողի գլխին, որ մազերը շուտ աճին:
7. Մայիսի եօթին եկած անձրևի տակը կանգնում են գլխարաց, որ գլխի մազերը խտանան: (passim)

2. ԿԱԹՆԱՏԱՄ.

1. Կաթնատամների երեւալու ժամանակը երեխայի գլխին հատիկներ են ցանում: Իսկ առաջը հայելի կամ սանր են դնում: Եթէ երեխան հայելին է վեր առնում,—մայրը արու որդի կ'ծնի. եթէ սանրը,—էգ: Իսկ հատիկներն ածում են, որ նորան լաւ ատամներ դուրս գան և շուտ դուրս գան:
2. Կաթնատամները փոխելիս ծնողները պատուիրում են

երեխային, որ հանած ատամները թորոնի խողովակը (անդու) գցի, կրկնելով երեք անգամ: Ա՛. քեզ շան ատամ: տուր ինձ գառան ատամ:

3. Այդ ատամները նոյնպէս դնում են եկեղեցու պատի ձեղքերում, որ երեխան ժամասէր լինի. դնում են տան պահարանում, որ լաւ տնտես լինի. դռան ձեղքում,— որ նոր դուրս եկող ատամը գերանի պէս ամուր լինի:

3. ԵՂՈՒՆԳ.

1. Աղջկեր եղունգով քսում է իւր հիւսին. եթէ մազերը խոպոպ են կանգնում, նշանակում է նա բարկացկոտ կ'լինի:
2. Վիւրակէ օրը եղունգ չեն կտրում, որ հանդերձեալ կեանքում աչքերի արտեւանունքով չ'ժողովել տան գետնից այդ եղունգի կտրած մասները. այլ և, որ մասները չ'դողան: (Տիխ. և Սաղ.)
3. Կտրատուած եղունգների մասները մէկ ապահով տեղ թաղելով, ասում են. Ա՛յ դունգ, դուն ըտեղ կ'աց. Ազմա՛, դուն—էլ վկայ կ'աց, ուզեմ, թէ չէ, ինձ աատ գատ,— կարծելով, թէ վերջին դատաստանին կ'պահանջուին այդ եղունգի մասները:

4. ԿՈՐՈՒՍՏ.

1. Ով մի թանկագին բան է կորցնում՝ մեծ դնով գրնում է գայլի վէզը և այրում, յուսալով, որ գտնուին—էլ այդպէս կ'այրուի: (Սաղ.)

2. Միենոյն նպատակով մեղրամուկերը դարում են և այրում, անիծելով գտնողին:

3. Ով ցանկանում է գտնել իւր կորուստը՝ քարը քարի վերայ է դնում, կարծելով թէ սատանան չի թոյլ տալիս գտնել:

5. ՄԵՌԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.

1. Եթէ տղան կարողանայ համբուրել իւր արմունկը, ասում են աղջիկ կ'դառնայ: Իսկ եթէ աղջիկը համբուրի, —տղայ կ'դառնայ:

2. Այն տղան, —որ կարողանայ անց կենալ ծիածանի կամարի տակից, —աղջիկ կ'դառնայ: Իսկ եթէ աղջիկն անց կենայ, —տղայ կ'դառնայ:

3. Երբ բոլոր մատը բարձրացնում ենք վերև, մատի ծայրը դեպի բազուկն ուղղելով՝ դաստակի և բլակի սահմանում, մի փոքրիկ գոգաւոր փոս է կազմվում: Այն տղան, որ այդ փոսը ջրով կ'լցնի և առանց խօսելու, բոբիկ ոտով կարող է նրուսաղէմ գնալ, —աղջիկ կ'դառնայ: Իսկ եթէ աղջիկը կարողանայ այդպէս նրուսաղէմ գնալ, —տղայ կ'դառնայ:

6. ԱՐՀԵՍՏ.

1. Հիւսնութիւնը և դերձակութիւնը ատում են, կարծելով, թէ սատանան ներհակ է այդ արհեստներն ունեցողներին: Իբրև ապացոյց՝ բերում են հեռեկալ իրողութիւնները: Հիւսնը և դերձակը ինչ բան կարճ կտրեն,

նա այդ ևս չի կարող երկայնանալ: (Քար.)

2. Դարբնին յարգում են իբրև սատանաների հալածողի: Որպէս թէ, երբ դարբինը մուրձը բարձրացնում է և խրփում է սալին, սատանան ընկճվում է մրձի հարուածի տակ: Սորան ապացուցանում են այսպէս. դարբինը, կարճ երկաթը ջարդելով՝ կարող է երկայնացնել, և երկայնը՝ կրկին ծախելով, կարճացնել: (Քար.)

3. Եթէ դարբնին առաջարկում են նորոգել կոտրուած կասկարէնքի մէկ ոտը, նա այդ չի յանձն առնում, որ իւր կինը չ'մեռնի: (Քար.)

4. Կօշկակարին յարգում են, նորա արհեստի նախաժարպետ (փոր) ընդունելով Եղեայ մարգարէին: (passim)(1)

5. Կօշկակարը մի հատ կօշիկ չի կարկատում, որ կինը չ'մեռնի: (Քար.)

6. Ներկարարին և նորա ներկի—կարասը յարգում են, ներկարարութեան նախաժարպետ համարելով Սիմէօն—Մերունին: (passim) (2)

(1) Սորա մասին պատմում են հետեւեալը:—Մէկ անգամ, սատանան կնոջ կերպարանքով մօտենում է կօշկակար Եղիային (մարգարէ): Նորան դայթակղեցնելու մտքով: Բայց, տեսնելով, որ չի կարողանում հասնել իւր նպատակին, նա մերկացնում է իւր սպիտակ և քնքուշ ոտը, և առաջարկում է կօշկակարին իւր ոտի չափով կօշիկ կարել: Սուրբ կօշկարարը, —տեսնելով սատանայ—կնոջ դիւթիչ ոտը, —խսկոյն չար միտք է անց կենում նորա գլխովը: Բայց, չխաբուելու համար՝ խսկոյն ձեռքի բիզը իւր աչքերն է կոխում և կուրացնում աչքերը: Աստուած հաւանելով կօշկակարի արարքը, ուղարկում է իւր հրեշտակները, որոնք սուրբ կօշկակարին մարմնով երկինք են բարձրացնում:

(2) Պատմում են, թէ Սիմէօն—Մերունին մէկ աշակերտ է ունեցել: Մէկ անգամ այդ աշակերտը բարկացնելով սուրբ

7. Այն տունը, — ուր գտնվում է ներկի կարասը, — Օջախ է ասվում: Այդ տունը սուրբ է համարվում, որովհետև, ասում են, Սիմէօն — Մերունու բնակարանն է: (Քար.)

8. Փողահարութիւնը (գուռնաչութիւն) սատանայական գործ են համարում. որովհետև, ասում են, փողահարը իւր փողի ձայնով պար է ածում սատանաներին: (Քար.)

7. ԲԱՄԲԱՍԱՆՔ:

1. Եթէ շորը կարելիս պէտք է դուրս կտրել մի փոքր տեղ օձիք կամ թևեր կտրելու համար, — այդ կտորն — էլ չեն գործ ածում շորի վերայ, թէպէտ հարկաւոր — էլ լինի, — որ կարողին չ'բամբասեն:

2. Երբ հագին կարելիս՝ շորատէրը իւր բերանում պահում է իւր մազը կամ ասեղ, — որ մազերը չ'թափուին, չ'մեռնի կամ բամբասողները չ'շատանան:

3. Եթէ մկրտաբան բաց է մնացել, իսկոյն փակում են, որ թշնամին էլ այնպէս բաց չ'անի բերանը և չ'բամբասի կար անողին:

4. Եթէ հաց ուտողը պատահմամբ կծում է իւր մատը, — ասում են, — նորան այդ միջոցին բամբասում են:

Մերունուն, նորա անէծքով իսկոյն կերպարանափոխվում է և կապիկ է դառնում: Նշանն այն է, որ կապիկ եղունգները կապոյտ են, ինչպէս ներկարարի եղունգները:

8. ԱՏԵԼՈՒԹԻՒՆ.

1. Կինը չի գործ ածում այն երեսօրբէջը և թաշկինակը, որ գործ է ածում իւր ամուսինը, — որպէս զի ատելի չ'դառնան միմեանց:

2. Այն ջուրը, որով այրը լուացել է իւր ոտները, — կինը չի գործ ածում իւր ոտների համար, — որ չ'ատեն միմեանց:

3. Տունն աւելելիս, եթէ կնոջ ձեռքի աւելին պատահմամբ դիպչի ամուսնուն, — գորբա կ'ատեն միմեանց:

4. Միմեանց աղաման չեն տալիս, որ ատելի չ'լինին միմեանց:

5. Դռան սեմումը միմեանց չեն բարևում, որ միմեանց չ'ատեն:

6. Մէկը երեսը լուաց տաշտումը: Եթէ մէկ ուրիշն — էլ կամենում է լուացուիլ միևնոյն տաշտումը, — նա կամ տաշտին բռնով ջուր է խփում, կամ այնտեղեց երեք կաթիլ ջուր է դուրս ցայտում, — որ ատելութիւն չ'ծագի առաջինի և վերջինի մէջ:

9. ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆ.

1. Առաւօտը, արթնանալիս անկողնում շոր չեն հագնում, որ ամբողջ օրը յաջողութեան մէջ լինին:

2. Միևնոյն նպատակով, եթէ առաւօտը վաղ, մէկը պատահում է քահանայի կամ իւր ատելի մարդուն, — գետնի քարը շուռ է տալիս:

3. Առաւօտը, առաջին անգամ թախտից ցած գալիս, առաջ աջ ոտն են կոխում գետնին, — որ օրը յաջողութեան մէջ անց կենայ:—

4. Չեռները չեն կցում, մատները միմեանց մէջ հագցրած՝ որ անյաջողութիւն չ'պատահի:

5. Թղթադրամը երկու մատների միջեց չեն ստանում, որ անյաջողութեան չ'պատահեն:

6. Ընյաջող ընթացք կ'բռնեն այն մարդու գործերը, որի կոշիկները երեկոյին ծուռն են դարսուած գետնին:

7. Ո՛վ ո՛ւմ հետ թշնամութիւն ունի, նորա կրպակի սեմեմը մեխ է ցցում, — որ նորա առուտուրը անյաջողութեան մէջ լինի:

10. ԲԱՂՏԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏԱՐԱԲԱՂՏՈՒԹԻՒՆ.

1. Հասակաւոր աղջկան տանում են դաշտը, կանգնեցնում են խաչաձև ճանապարհի վերայ և երեք անգամ կրկնել են տալիս այս խօսքերը. «Յրի, հեռացած բաղտոս — որ Բողբու Բողբուի, ամուսնանայ:

2. Միւկնոյն նպատակով՝ այդպիսի աղջկին անց է կենում աւանակի տակից:

3. Շուտով կ'բացուի այն աղջկերանց բաղտը, որոնց մայրերը, միւկնոյն օրը, երկու անգամ են պատահում միմեանց միւկնոյն ճանապարհում:

4. Աղջկը իւր շորի վերայ ասեղ չի պահում, որ Բողբու չ'կապուի:

5. Երբ աղջկը, կիւրակէ օրը տունն աւելելիս լինի և

ձեռքից աւելին քանդուի, նա չի շինում, կապում, — որ այնպէս չ'կապուի իւր բաղտը:

6. Աղջկայ օժիտը գրեւուց յետոյ՝ թուղթը միշտ զլխի վերայ են պահում, ցած չ'են դնում, որ աղջկայ բաղտն — էլ ցած չ'ընչի:

7. Միւկնոյն նպատակով՝ աղջկը մատանի չի պահում իւր մատումը:

8. Արշալուսին բաց են անում սրահի դռները, որպէս զև ներս մտնի բաղտը, որ մտուած բաժանում է այդ միջոցին:

9. Գիշերը, քնողը մայր չի գցում իւր կոճակները, որ բաղտը չ'կապուի:

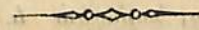
10. Յերեկը, մոմ վառելուց առաջ, հաց չեն ուտում, — որ հացով զբաղուած լինելով՝ չ'զրկուին բաղտից, որ այդ ժամանակը բաժանվում է:

11. Դռան սեմի վերայ չեն նստում, որ նստողի Բողբու յետ չ'ուսնայ, չը քամբաղտանայ:

12. Այն մարդը, որին հաց են տալիս և չի ընդունում, ասում են, «այդպիսով Գայի է պալիս իւր Բողբուն»:

13. Գիշերը, կանայք և աղջկերք զլուխը բաց չեն պահում, որ չար հրեշտակը չ'փախցնի նոցա գլխից Գոյալ — հաղբ:

14. Գիշերով զլուխ չեն սանրում, որ դովաթ — մազը վայր չ'ընկնի:

11. Ե Ր Ա Ձ.

Ահաւոր երազ չ'ստանելու համար՝

1. Դռների մտա կօշիկներ չեն թողնում:
2. Գիշերով հացի կուտ չեն ուտում:
3. Անկողինը մտնելիս երեք անգամ կրկնում են. «նի մտայ տեղս, ՚ի գերեզմանս. տակս՝ գետին, վրէս՝ հող, կողքերքիս՝ քարերս:—
4. Երկիւղալի երազ տեսնողը շօջում իւր բարձր, որ երազը չ'կատարուի:
5. Միւկնոյն պատճառով՝ նա, առանց երազն ուրիշին պատմելու, գնում է գետի ափը և երեք անգամ կրկնում. «Այ ջուր, դու իմ տեսած էրազը տանես»:—
6. Նոյն դիտաւորութիւնով, առաւօտը վաղ—վաղ նա ժամ է գնում և եօթը մտ է վառում: Տուն վերադառնալիս մի քար է բարձրացնում և երեք անգամ ասում. «Էս էրազը քու տակը մնայ»:

12. Մ Ա Հ.

1. Նոր շոր հագնելիս և նոր աման գործ ածելիս, ասում են «Առաւօտ լուսոյ»—ի հետևեալ տունը. «Նորոգող հնութեանց, նորոգեա՛ և զես, նորոգ զարդարեա՛», որ երկար կեանք վայելեն:
2. Սխտի պայմանաթղթի հետ ծնողները միջնորդին տալիս են մի շուշ (երկայն, ոլորած թել): Թղթի հետ միասին նա այդ շուշն տալիս է տղատիրոջը, այն մտքով,

որ եթէ գործը գլուխ դայ,—ամուսնացողները այդ թելը նման երկար կեանք վայելեն:

3. Թիւերով հարսանիքի հացը, առաջին երեք հացը տաք—տաք տուն են տանում, որ նորափեսան, նորահարսը և խաչեղբայրը երկար կեանք ունենան:

4. Եատ փռչտացողը,—ասում են,—չատ կ'ապրի:

5. Երբ երկուսի գլխովն անց է կենում միւկնոյն միտքը, առաջ ասողը աւելի կ'ապրի միւսից:

6. Երկու կին միասին կար են անում: Եթէ նոցանից մէկը կամենում է ասեղ կամ գնտասեղ տալ միւսին, անմիջապէս նորա ձեռքն է տալիս: Իսկ եթէ նա ասեղը գցում է դէպի խնկրողը, նորա կեանքի մնացորդ մասը այնքան երկայն կ'լինի, որքան հեռաւորութիւն անց է կենում ասեղը:—

7. Տան առաստաղի, սափորի և ջրի տակառի յանկարծակի ճայթիւնը գուշակում է տան մեծի մահը:

8. Հացը ծայրից չեն ուտում, որ ուտողի ծնողները չը մեռնին:

9. Երեկային արգելում են ուտել եփած հաւի գլուխը, —որ նորա ծնողները չ'մեռնեն:

10. Երբաթ օրը շոր չեն ձևում, որովհետև այդ օրը՝ շաբաթուայ վերջին օրը լինելով,—շոր հագնողի կեանքի օրերն—էլ վերջինը կ'լինին, եթէ շորը ձևեն:

11. Հանած շորը կոճակած չեն պահում, որ նորա տէրը չ'մեռնի:

12. Մահատանը հրաւիրուողը չի հագնում իւր նոր շորը, որ այդ շորը միշտ սև օրում չ'մաշի,—այլ խնդրում է ուրիշ շորը:

13. Նոր շոր հագնողին եթէ ցերեկն է հագնում, ասում են. «Արեգակով մաշես»: Իսկ եթէ գիշերն է հագ-

նում, առաւօտն են շորհաւորում, որ գետնի տակը չը մաշի, ուր նոյնպէս մութն է, ինչպէս գիշերը, — այսինքն՝ որ շուտ չ'մեռնի:

14. Նոր թխած հացերից առաջինը կինը չի ուտում, որ մարդը (այր) չ'մեռնի. և մարդը չի ուտում, որ կինը չը մեռնի:

15. Մինչդեռ հացերը թորոնումն են, կրակ չեն հանում թորոնից, որ հացատիրոջ փեսան չ'մեռնի:

16. Նոր թխուած հացերը տուն տանելուց առաջ՝ տըղային արգելում են հացից կտրել, որ նորա առաջին կինը չ'մեռնի:

17. Երեսասարդին և երեխային թոյլ չեն տալիս կցել ձեռները, — որ նորա հայրը կամ մայրը չ'մեռնի: Իսկ եթէ նա որբ է, չեն արգելում:

18. Հողաթափը և գլխարկը հակառակ երեսի վերայ չեն թողնում, որ տէրը չ'մեռնի:

19. Հարսը հողաթափներով թախտը չի բարձրանում, որ սկեսուրը չ'մեռնի:

20. Միւկնոյն նպատակով՝ նա չի խմում շշէ մէջ մնացած գինին:

21. Խմորից խաշ վեր առնելիս, — եթէ խմորատիրոջ աւագ որդին կենդանի է, — խմորի ծայրիցն են կտրում: Իսկ եթէ մեռած է, ուրիշ տեղից են կտրում:

22. Խմորի տաշտը պատին չեն դէմ տալիս, որ տան տիկինը չ'մեռնի:

23. Ե ապիկ լուանալիս, թւերը միմեանց չեն քսում, արորում, որ տէրը չ'մեռնի:

24. Տան մէջ, մոմը փչելով չեն հանգցնում, որ տան բնակիչներն — էլ այնպէս չ'հանգչեն:

25. Պսակուած մարդը թէյի առաջին բաժակը խմե-

լուց յետոյ միւս անգամներին չի փոխում իւր բաժակը, որ կինն — էլ այնպէս չ'փոխուի, չ'մեռնի:

26. Չեռքում երկու վառած մոմ բռնած՝ տուն չեն մտնում, որ տանը մահ չ'պատահի:

27. Կծկի թելը սեղմելով չեն փաթաթում, որ փաթաթողը հոգին դժուար չ'դուրս գայ:

28. Եղբայր ունեցողը գիշերով ծամտակ չի ծամում, որ եղբայրը չ'մեռնի:

29. Ում լիզուն քոր գայ, նա շուտ կ'մեռնի:

30. Փեսան գինու մրուրը չի խմում, որ զոքանչը չը մեռնի:

31. Մահատան ամաններում ջուր չեն թողնում, որովհետեւ հոգեհան հրեշտակը իւր մահացնող սուրը լուանում է այդ ջրերով, ուրեմն և ապականում է ջրերը:

32. Եթէ մի տան մէջ երկու անուանակիցներ կան, — ասում են, — նոցանից մէկը շուտով կ'մեռնի:

33. Ոչ ոք չի համարում իւր կեանքի օրերը, որ չ'պակասին, չ'մեռնի:

34. Կացինն ուսին դրած տուն չեն մտնում, որ տանը մարդ չ'մեռնի:

Գ.

1. ՆՈՐ—ՏԱՐԻ.

1. Նոր—տարի առաւօտը, առաջին անգամ տան դուռը տան մեծն է բաց անում, որ նա շատ տարիներ անպակաս լինի իւր տնից: Բայց դատարկ ձեռով չի ներս մտնում: Գոնէ մի փայտի կտոր տուն է տանում, որ ամբողջ տարին լի և յաջող անցնի նոցա համար: Այդ փայտը այն օրը վառում են կերակուր եփելիս: Մի փոքր վառելուց յետոյ հանգցնում են և մոխրում թաղում: Այսպէս անում են ամեն օր մինչև Զորօհնէքը: Երբ այս տօնն էլ անց է կենում, տանում թաղում են արտի ծայրումը, որ հունձն առատ լինի: (Գուռնիկ)

2. Առաւօտը, մէկը գնում է, գետից ջուր է բերում, և ածում է տան բոլոր անկիւններում, որ տարին առատութիւնով անց կենայ իւր տան համար:

3. Միւսնոյն նպատակով եօթ տան աղբանոցից փայտի խուշուրներ են հաւաքում և ածում են իւրեանց աղբանոցում:

4. Ուրախութիւնով կ'անց կենայ նոր տարին այն տան համար, որի դուռն առաջին անգամ բաց է անում ուրախ բնաւորութեան տէր մարդ:

5. Միւսնոյն նպատակով դռան առաջը, մի թոկից կարմիր շորի կտոր են կախ անում:

6. Հայրը իւր որդուն արծաթ փող է բաշխում, որ նա ամբողջ տարին ուրախութեան մէջ անց կացնի:

7. Նոր—տարի օրը, առաւօտը վաղ, տան մեծը մատուցարանի վերայ դարսում է հաց, գինի, մեղր և չորս խնձոր, որոնց վերայ չորս հատ մեղրամոմ է վառում: Մատուցարանը տանելով դէպի սենեակի չորս անկիւնները, նա ասում է. «Ա՛նուշ արէք, ովքեր չէք երևում. չնհաւոր նոր տարի»: Յետոյ, դուրս է տանում և սրահի մէջ տեղը կանգնելով՝ աղօթում է Աստուծուն, խնդրելով, որ ամբողջ տարին այնպէս քաղցրութիւնով անց կենայ իւր տան համար, ինչպէս քաղցրացրել է մատուցարանը: Վերջապէս մատուցարանը տուն է տանում, և տան մեծից մինչև փոքրը, ամենին հրաւիրում է ճաշակելու հացից և մեղրից, ասելով. «Է՛սպէս քաղցր պատուեալ: Յետոյ, մեղրից խաչածե քսում է դռան ճակատին և վառած մեղրամոմի ծխով սեւացնում է քսած տեղը:

8. Նոր—տարուայ համար հաց թխողը թխում է և՛ երկու հաց, զարդարելով նոցա երեսները ընկոյզներով և չամիչներով: Այդպիսի հացը աստուծոյ հոյ են անուանում: Այդ հացերից մէկի մէջ արծաթ փող է լինում դրուած: Կէսօրին, տան նահապետը կտրատում է այդ խորհրդաւոր հացը և բաժանում է ամենին մեծից մինչև փոքրը: Բազտաւոր է համարվում նա, որի բաժնում գտնվում է փողը:—Իսկ միւս հացն ուտում են Զորօհնէքին:

9. Տարուայ—հացերից մէկն ասվում է չի, միւսը—էգ: Եզը պահում են ալիւրի ամբարում, որ նոցա համար տարին առատութիւնով անց կենայ: Իսկ չիքը զցում են հոտող ջուրը, որ և տանում է նորան, ինչպէս տարուել է հին տարին:

10. Նոր—տարի օրը զգուշանում են ծախս անելուց, ուրիշին փող տալուց, որ ամբողջ տարին ծախսերի մէջ չ'ընկնին:

11. Ինչպէս նոր—տարի օրը, նոյնպէս և բոլոր երկու-
շաբթի օրերը, զիւղացիներն անպատճառ գործի են դը-
նում, որ ամբողջ տարին գործի մէջ լինին: (Սաղ.)

12. Այդ օրը տանը ջուր չեն թափում, որ մրջիւններ
ըլլա չ'ընկնին:

13. Ով այդ օրը ջահրայ (ճախարակ) տեսնի,—ասում են,
—ամբողջ տարին նորա գլուխը կ'ցաւի:

14. Յունվարի 3-ին, հաւերի տէրը կուտ է տալիս մէկ
երեխայի, որ նա հաւերի առաջն ածի: Եթէ ամբողջ
տարուայ ընթացքում այդ հաւերը անվնաս են մնում,
հետեւեալ տարիներն—էլ միւսնոյն առաջարկում են նոյն
երեխային: Բոլոր դրացիներն—էլ զիմում են միւսնոյն ե-
րեխային, նորա չէսը փորցած համարելով:

2. ԶՐՕՐՀՆԵՔԻ.

1. Զրօրհնէքին, ընդունում են հոսող ջրերի մի քանի
վայրկեան կանգնելը: Որովհետեւ,—ասում են,—երբ Քրիս-
տոս մկրտվում էր, Յորդանանը կանգնեց:

2. Ով այդ րուպէին սափորով ջուր հանի գետից, նորա
սափորը կ'լցուի մարգարիաներով և թանկագին քարերով:
Իսկ եթէ իւր բազոր որոնողն ուշանայ, սափորը միայն
քարերով կ'լցուի:

3. Այդ օրը, եկեղեցում օրհնած ջրից տուն են տա-
նում, և տանիքից թափում են կրակարանում, որ տան
—բարաքաթը չ'պակասի:

3. ՍՈՒՐԲ—ՍԱՐԳԻՍ.

1. Սուրբ—Սարգսի շաբաթին կանայք սապոն չեն գործ
ածում, որ եղջերուի եղջիւրները դուրս գան, աճեն:

2. Այդ տօնին, շատ երիտասարդներ և աղջկերք ծոճ
են պահում, և դոցա համար ծնողներն պարբեր են թը-
խում, որ և նորա ուտում են ուրբաթ երեկոյին: Գիշե-
րով սաստիկ ծարաւում են: Եւ այն աղջկեր, որ ծարաւ
երիտասարդին երազումը ջուր է տալիս,—լինելու է նորա
հարսնացուն: Այսպէս և այն երիտասարդը, որ ծարաւ
աղջկան երազումը ջուր է տալիս,—լինելու է նորա փե-
սացուն:

3. Միւսնոյն երեկոյին, մի տափարակ ափսէում ալիւր
կամ փոխինդ են լցնում և ափսէի կողքին մի վառած
մում կպցնելով դնում են տանիքի վերայ: Եթէ դնողներն
արժանի են զրախտին, Սուրբ—Սարգիսը իւր ձին հե-
ծած կանցկենայ և ձին կ'կոխի ալիւրը կամ փոխինդը,
որի վերայ կ'նկատուի նորա պայտի հետքը: (passim)

4. Ով այդ շաբաթուայ մէջ ճանապարհորդում է, մին-
չե յաջորդ շաբաթը, նորա տանը ոչ ոք զլուխ չե լուա-
նում, որ Սուրբ—Սարգսի ձիու ոտները չ'սայթաքին սա-
պոնաջրի վերայ:

4. ՏԵԱՌՆ—ԸՆԴ—ԱՌԱՋ.

1. Տեառն—ընդ—առաջ—ին, երբ քահանան աւետա-
րան կարդալիս համում է այն տեղը, ուր գրուած է.

«և և ընդ քո իսկ անձն սուր անցցէ», — ժողովրդականները իսկոյն դանակով կիսից կտրում են ձեռներում բռնած մուկերը, նոցա նմանեցնելով Քրիստոսին: (Վողք)

2. Այդ օրը, երեկոյին, սրահում խոտ կամ փայտ են վառում: յետոյ միսիրը թափում են տան անկիւններում, որ տան — բարաքաթը չ'զնայ, թափում են թուխտի տակը, որ ձագուկներն անմկաս դուրս գան ձուաներից:

3. Այդ կրակի ածխակոթից քսում են աչքերի կոպերին, որ աչքերը պայծառ լոյս ունենան:

5. ՄԵԾ — ՊԱՍ.

1. Բուն — բարեկենդանին կաժ չեն մանում, որ հացի մէջը կաժի պէս թելեր չ'գոյանան:

2. ՄԵԾ — պասի առաջին երկուշաբթի օրը, այն ջուրը որով լուացել են ամսները, — տանտիկինը տանում է թափում երգկի չորս կողմը: Յետոյ մի քար է դնում երգկի մօտ, մի քար — էլ ձեռում պահելով՝ ձայն է տալիս երգկից տանը գտնուողներին. «Ե՛ս աղամ»: — Մուկն աղան, կարիճ աղան, օձ աղան, մորեխ աղան, ... պատասխանում են ներսից: Նա քարը քսում է միւս քարին, որպէս թէ աղում է: Այսպէս, նոքա աղում են և բնաջինջ անում այն բոլոր կենդանիները, որոնց անունները յիշեցին, — յուսալով, որ նոքա կ'չքանան թէ աներում և թէ դաշտերում: (Ալ.) (1)

(1) Այդ օրը, տան մեծը առատադից մի սոխ կամ կարտոփիլ է կախ անում, որի մէջը եօթ հատ հաւի փետուր է ցցում: Եւ իւրաքանչիւր շաբաթն անց կենալիս, դուրս է հա-

3. ՄԵԾ — պասի առաջին հինգշաբթի օրը նզոված է, ուստի կանայք այդ օրը կար չեն անում: (1)

4. ՄԵԾ — պասի կիսին կար չեն անում, որ կար անողի ջանք (անձր) կէս չ'լինի. գլուխ չեն լուանում, որ գլխի մազերի կէսը չ'թափուի. եղունգ չեն կտրում, որ եղունգները կէս չ'լինին, ... Վերջապէս, մի որ և է անպուշու թիւնից՝ այդ օրը ամեն բան կարող է կխուլի:

5. ՄԵԾ — պասին խոնկ չեն ծամում, եթէ ոչ հանդերձեալ կեանքում ծամողին կրակ կ'տան ծամելու:

6. ԾԱՂԿԱԶԱՐԻ.

1. Ըւազ — Չորեքշաբթի գիշերը տանը պահում են մասրու թուփը կամ ճիւղերը, որ նորա փշերը պատառոտեն գիսաւոր սատանային:

2. Միւկնոյն գիշերը, գաւիթներում փայտ են վառում չարերից ազատուելու համար. որովհետև նոքա միայն այդ գիշերն են շատ վախենում մարդկերանցից:

3. Միւկնոյն նպատակով այդ օրը, երեկոյին, դռան սեմուկը շամփուր, իսկ շորերի մէջ ասեղներ ու գնտասեղներ են ցցում:

նում մէկ — մէկ փետուր, որ խմանան, թէ պասից որքան շաբաթ է անց կացել. — Այդ սոխը կամ կարտոփիլն անուանում են՝ պ ա ս, ա ի ս է լ ո ջ, տ կ լ ա տ ի գ:

(1) Պատմում են, թէ այդ օրը, մէկ աղջիկ կար անելիս է եղել: Մայրը պատուիրել է նորան թողնել կարը, և ուրիշ գործի ձեռք տալ, իսկ աղջիկը չի հնազանդուել: Ուստի մայրը նորան նզովել է այսպէս. «Ինչ ընենց աղքատանաս, որ էս օրուայ օրը կար անես, ու նրա փողով հաց ձարես»:

4. Աւագ — Հինգշաբթի օրը կանայք կար չեն անում որովհետև այդ օրը ասեղ գործածել — նշանակում է օգնել Հրէաներին Քրիստոսին չարչարելում:

5. Նոյն զիշերը, ծննդականի վերմակի բոլորի շուրջը ասեղներ են ցցում, և ամբողջ զիշերը անբուն աչքով հսկում են նորա մահձի մօտ, որ չարը չմօտենայ նորան:

6. Աւագ — Ուրբաթ օրը կանայք կար են անում, որ իւրեանց ասեղներով հանեն Հրէաների աչքերը:

7. Միւկնոյն օրը նոր մեռելատերը թխում է մի հառ անալի բաղարջ, որ ծակծակում է մատնոցով և բաժանում է զբացիներին, ինչպէս Քրիստոսի հոգեհաց:

8. Այդ օրը մազեր չեն հիւսում, որ զլխացաւ չստանան:

9. Այդ օրը բանջար չեն քաղում, որովհետև Հրէաները բանջարով ծեծեցին Քրիստոսին:

10. Աւագ — Շաբաթ երեկոյին եօթ գրալ մախոխ են ուտում, որ հարինքից ազատուին:

11. Ծաղկազարդին, եկեղեցում բաժանած ուռի ճիւղը պահում են իւղամանում, որ իւրն անպակաս լինի անից: Այդ ճիւղը դնում են թուխի տակը, որ բոլոր ձուաներից — էլ ձագեր ստանան:

7. Զ Ա Տ Ի Կ.

1. Զատիկ օրը, — ասում են, — բաղա են բաժանում, ով այդ օրը ցերեկը քնի, կ'զրկուի իւր բաժին բաղաից:

2. Այդ օրը, պատարագի ժամանակ, կանգնում են գաւկիթներում, մազն երեսին բռնած, և նորա միջովը նա-

յում են արեւին, որ տեսնեն յարութիւն առած Քրիստոսին:

3. Այդ օրը, եկեղեցում բաժանած մատաղի ոսկորը պահում են տանը մինչև տարուայ վերջը, որ այնտեղ մրջին լըս չ'ընկնի: (1)

4. Այդ զոհի թիակը ցոյց են տալիս երեխային, որ նա իմաստուն լինի:

5. Այդ օրուայ ծնուած երեխան, — ասում են, — իմաստուն կ'լինի, և իւր եղունգին նայելով՝ կարող է գուշակութիւն անել:

6. Զատիկից մինչև Համբարձումն, երկուշաբթի օրերը, երկան չեն պտտում, խմոր չեն քնտում և թել չեն կրճկում, որ կարկուտ չ'գայ:

7. Հինգ նաւակատիկների շաբաթներում (Ջրօրհնէքին, Զատիկին, Վերափոխմանը, Ս. Թաչին և Վարդապետին) և Զատիկից մինչև Համբարձումն, (երբ ժամասացութեան վերջը Վեցո՞, տէրօ է ասվում) երեկոները, երբ լավում է եկեղեցիների զանգահարութիւնը, — կար չեն անում, որ հաւանք չ'լինին: (Ս.) (2)

(1) Մի կին մեզ պատմեց, որ բաց անելով պահարանի դուռը, տեսաւ, որ մրջիւնների զօրագունդը հաւաքուել էր Զատիկուայ ոսկորի վերայ:

(2) Հաւակուր այն կինն է ասում, որ այդ օրէնքի դէմ մղանչելով երեկոները չի կարողանում տեսնել և հաւի պէս կուրանում է:

8. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ.

1. Համբարձման առաւօտը, առանց մի մարդու հետ խօսելու, մի քար են դնում ծառի ճիւղերի արանքումը, ասելով: «Քու պտուղը քարի պէս զայիմ մնայ, չ'վերթափուի» և արմատի մօտ մոխիր ցանելով՝ ասում են. «Ճիւձու չ'ընկնի քու մէջը»:

2. Այդ օրը, կովատէրը իւր կովն կաթը դրացիներին է բաժանում, որ իւր կովն առատ կաթն ունենայ: (Գուռնիկ)

3. Նոյն օրը, առաւօտը վաղ—վաղ, առանց խօսելու, դետից ջուր են բերում, և նորանով լուանում են գլխացաւ ունեցողն գլուխը, որ ցաւը կտրուի:

4. Միւլնոյն օրը, արշալուսին, առանց խօսելու, մի մարդ կանգնում է փողոցում և ունկնդիր է լինում որ և է մարդկային ձայնի: Առաջին խօսքը. որ նա լսում է,— բաւականութիւն է տալիս նորա հետաքրքրութեանը: Եթէ լաւ խօսք (ուրախ, կարմիր, հարուստ) է լսում,—նշանակում է՝ տարուայ մնացորդ մասը նորա տունը բաղաւորութեան մէջ կ'լինի: Իսկ եթէ վատ խօսք (տխուր, սև, աղքատ է լսում,—նորա տունը անյաջողութեան և վատ օրում կ'լինի:

5. Համբարձման գիշերը, ժամի մէկին, ժողովուրդը ընդունում է անշունչ առարկաների շունչ ստանալը: Այսպէս. ծաղիկները խօսում են միմեանց հետ, յայտնելով, թէ իւրեանք ինչպիսի ցաւերի և հիւանդութիւնների համար կարող են դեղ դառնալ: Լեռաները շարժվում են տեղերից և մօտենալով՝ ողջունում են միմեանց: Գետերը և աղբիւրները կանգ են առնում մի ժամ, որ կատարեն իւրեանցից խնդրող կամքը: (Ալ.)

6. Նոյն գիշերը, աղջկերքը իւրեանց անունով, խտտերից միահաւասար փունջեր են կապում: Ում խտտը առաւօտը երկայնացած լինի, նորա կեանքը կ'երկարի: (Ալ.)

7. Համբարձման եօթներորդ օրը չորեքշաբթի, կատարում են վեճակահանութիւնը: (1) Ամեն բան վերջացնելուց յետոյ, ծաղիկները հանում են ամանից, ջուրը լցնում են մի թասի մէջ, և երեք կամ չորս կին թասը բռնում են իւրեանց բթամասների վերայ, աշխատելով ազատ և խաղաղ պահել ջրի մակերևոյթը: Երբ արդէն ջուրն անշարժ է, մի կին կամաց նեղքը քսում է թասի շուրջը, մի բան ցանկանալով իւր մտքումը: Ջուրը պոտուելով, շարժ-

(1) Համբարձման նախընթաց երեկոյին (չորեքշաբթի) մի կին, առանց խօսելու, եօթ դոյնի դաշտային ծաղիկներ է հաւաքում և տուն տանում: Գիշերը, այդ ծաղիկները մի բացօթեայ տեղ է դնում, մի պայծառ աստղի պահպանողութեան տակ: Հետեւեալ առաւօտը, նոյնպէս անխօս, դետից ջուր է բերում: Գրացիներից մի—մի բան (մատնոց, մատանի, դանակ, փող...) է հաւաքում, որով նոքա նշանակում են իւրեանց սիրելիների անունները. բերած ջուրը, ծաղիկները և այդ առարկաները թափում են մէկ ամանի մէջ և վեց ցերեկ, վեց գիշեր պահում են բաց օդում: Եօթներորդ օրը, այդ կանայքը հաւաքում են և նստում են մէկի տանը վիճակահանութեան համար: Իւրեանց մէջ տեղը նստեցնում են մէկ աղջիկ, որի երեսից ամանի վերայից քօղ է գցուած: Նստող կանանցից մէկն յսկսում է երգել «Չան գիւլումը»: Մի տուն երգելուց յետոյ, աղջիկը ձեռը մխում է իւր առաջը դրուած ամանում, և առաջին անգամ պատահած առարկան հանում է: Առարկայի տէրը,—քննելով երգուած տան միաքը,—ուրախանում է կամ տրտմում: Այսպէս, կարգով երգելով և մի—մի առարկայ հանելով, երբ ամանումն—էլ ոչինչ չի մնում,—վերջանում է հանդէսը:

վում է: Եթէ շարժուածքը աջ կողմն է ուղղվում,—բարի է, կ'կատարուի բաղտախնդիր կնոջ ցանկութիւնը: Իսկ եթէ ձախ կողմն է ուղղվում,—նա մի փորձանքի կը պատահի:

8. Համբարձումից մինչև Վարդավառը ուխտատեղի չեն գնում, սուրբերին համբարձուած համարելով: Իսկ Վարդավառից մի շաբաթ առաջ պաս են պահում նոցա վերադարձի համար:

Վ. Ե Ր Զ

Վ Ա Խ Ա Պ Ա Շ Ա Ր Մ Ո Ի Ն Ք ի ն

№	Նիւթ տուողների ազգ—անուն— ները: (1)	Քաղաքները և Գիւղերը:
1	Գրիգոր Մատինեանց	} Տփլիս
2	Նիկողայոս Խօջեանց	
3	Գրիգոր Պապեանց	
4	Համազասպ քահ. Տէր—Յովհաննիսեանց	} Տփլիս
5	Յարութիւն Ղևոնդեանց	
6	Նիկողայոս Նաւասարդեանց	} Շուշաւէր (գ.)
7	Ղևոն Մէլիք—Աղամեանց	
8	Մկրտիչ Աթաբէգեանց	Սաղիան (գ.)
9	Յովհաննէս Աթանասեանց	Երևան
10	Գէորգ Ղասաբեանց	Ալէքսանդրոպօլ
11	Յ. Տէր—Մարկոսեանց	Տփլիս
12	Աղէքսանդր Աստուածատրեան Զախարեանց	Շամախի
13	Աղէքսանդր Արարատեանց	Շամհուրլայ(գ.)
14	Եղիշէ քահ. Տէր—Ասաուածատրեանց	Սղնախ
15	Մկրտիչ Իսպիրեանց	Ալէքսանդրոպօլ
16	Մեսրոպէ աւագ քահ. Փափազեանց	Վերին-Ազուլիս (շէն)
17	Ն. Կարապետեանց	Ալէքսանդրոպօլ

(1) Բոլոր 17 անօնը մեղ հաղորդել են ընդ ամենը 860 նախապաշարմունք, որի միայն կ է ս ն է մեղ հարկաւորուել:

ԳՐԻՍ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԻ ԱԶԳ—ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ.

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐՈՊՈՒ.

1 Աղէքսանդր Սանդեանց	1
2 Աղէքսանդր Սիմէօնեանց	1
3 Աղաբէկ Արշակունի	2
4 Արամ Մատակեանց	2
5 Աւետիս Միրզայեանց	1
6 Աւետիս Բարտաշեանց	2
7 Գաբրիէլ Յովհաննիսեանց	1
8 Գարեգին Տէր—Յովսէփեանց	1
9 Գէորգ Ղասաբեանց	1
10 Մինաս քահ. Տ. Պետրոսեանց	1
11 Մկրտիչ Արաբաջեանց	1
12 Մկրտիչ Սահակեանց	.
13 Մկրտիչ Տալեանց	1
14 Սարգիս Տ. Սիմէօնեանց	1
15 Օրիորդ Արաքսէ Պահլաւունի	1

Պարտէզէն համարում Տէր հրատարակչան շնորհա-

իտլա-լիւնը յայտնելու՝ Հայր Օգոսէնո Կօպչակձեանցին,
 հ. Օգոսէնո Հայրունուն, հ. Մետրովք Փափազեանցին,
 հ. Խորէն Միրզաբէգեանցին, հ. Եղեշէ Տէր—Աստ-
 ւածատրեանցին, Սարկաւազ Տիրքրան Տէր—Բար-
 սրղեանցին, Տիրացու Գրիգոր Մատթէոսեանցին, Պարոն
 Յախօր Տէր—Յովսէփեանցին, պ. Աղաբէգ Արշակու-
 նուն, պ. Յարութիւն Շահնազարեանցին և պ.
 Աղէքսանդր Զախարեանցին, — որոնք չ'ենայեցին խրեանց
 ջանքերը Գրիս համար լաճմանորդներ գրանելու:

ԱՐՄԵԱՆՍԿ.

1 Աղամ Տափախեանց	1
2 Անդրէաս Հալաճեանց	1
3 Աստուածատուր Ալթնթօփեանց	1
4 Բաղդասար Մելքոնեանց	1
5 Գաբրիէլ Սիմէօնեանց (դպիր)	1
6 Գալուստ Խարաթումանեանց	1
7 Գասպար Մահտեսեանց	1
8 Նրիցուհի Մարիամ Հայրունի	1
9 Լուսեղէն Նալբանդեանց	1
10 Կատարինէ Դրագօնեանց	1
11 Յովհաննէս Դրագօնեանց	1
12 Ներսէս Մազումեանց	1
13 Պարոն Տալտապանեանց	1
14 Ստեփաննոս Լաչինեանց	1
15 Օգսէնտ քահ. Հայրունի	1

Բ Ա Գ Ո Ի

1 Արտէմ Տ. Ս. Տ. Մինասեանց	1
2 Աւագ Գրիգորեանց	1
3 Աւետիս Արարէկեանց	1
4 Բալասան Գրիգորեանց	1
5 Բէջանեանցի խանութ	1
6 Գրիգոր Այվազեանց	1
7 Գանիէլ Տ. Ս. Տ. Մինասեանց	1
8 Լևոն—Բէկ Լալայեանց	1

9 Խորէն քահ. Միրզաբէկեանց	1
10 Կարապետ Ժամհարեանց	1
11 Ղազարոս Յովհ. Մայէլեանց	2
12 Մինաս Ս. Կաճկաճեանց	4
13 Մկրտիչ Քալանթարեանց	1
14 Յակօբ Ապրեսեանց	2
15 Յակովբոս—Բէկ Լալայեանց	1
16 Յովակիմ Մարտիրոսեանց	2
17 Յովհաննէս Թարաւհեանց	2
18 Յովհաննիսեանց	1
19 Զաւլադ Տ. Իսրայէլեանց	1
20 Սամուէլ Գրիգորեան Դիլղարեանց	1
21 Ստեփաննոս—Բէկ Լալայեանց	1
22 Քրիստափոր Տ. Ս. Տ. Մինասեանց	1

Դ Ա Վ Ր Է Ժ

1 Աբէլ Դ. Ապրեսեանց	1
2 Ալէքսան Մահտեսի—Գրիգորեանց	1
3 Ալէքսան Յ. Նղիազարեանց	1
4 Աղէքսանդր Թ. ձալալեանց	1
5 Անդրէաս արք.—Եպիսկոպոս, առաջնորդ Քաւրիժու	2
6 Բաղդասար Բալայեանց	1
7 Գրիգոր Յակովբեանց	1
8 Գրիգոր Յ. Խախանեանց	1
9 Թէոս Աւագեանց	1
10 Իսրայէլ Խաչատուրեանց	1
11 Կարապետ Տէր—Կարապետեանց	1
12 Մարգար Ա. Նազարբէգեանց	1

13 Մերովբէ ա. քահ. Փափազեանց	1
14 Մովսէս Մահտեսի — Անանեանց	1
15 Յակովբ Մելքոնեանց	1
16 Նիկողայոս Մ. Բաբաջանեանց	1
17 Տիգրան Գորոյեանց	1
18 Տիկին Աշխէն Տ. Մ. Առուելեանց	1

Ե Ր Ե Ի Ա Ն

1 Ա. Ղուկասեանց	1
2 Արշակ Ազարեանց	1
3 Բարսեղ Շահապազեանց	1
4 Գալուստ Գասպարեանց (Ախալքիսեցի, Հեռագրատան աստիճանաւոր)	1
5 Գալուստ Եսայիեանց	2
6 Գալուստ Մակարեանց (Ազուլեցի)	2
7 Գէորգ Աբիեանց (Ազուլեցի)	1
8 Իւան Աղամալեանց	2
9 Լեոն Տէր — Յարութիւնեանց (Իգդիրցի, ոստանիկ)	1
10 Կարապետ Տ. Առաքելեանց (Կողբեցի)	1
11 Մահտեսի Սարգիս Դատեանց	1
12 Յակօբ Գէորգեանց	2
13 Յակօբ Տ. Յովսէփեանց	6
14. Յովհաննէս Եսայիեանց	2
15 Յովհաննէս Տ. Առաքելեանց (Կողբեցի)	1
16 Պետրոս Մէլիք — Դատեանց	1
17 Սիմէօն Մատինեանց	4
18 Ստեփաննոս Կանայեանց (Իգդիրցի)	1
19 Սողոմոն Աղամալեանց (Կարմիր — Աղբիւրեցի)	1
20 Քրիստափոր Հաննազարեանց (Ազուլեցի)	2

Թ Է Լ Ա Ի

1 Աբէլ քահ. Սուքիասեանց	1
2 Արտէմ Տէր — Մէլիքսեդեկեանց	1
3 Կարապետ քահ. Ասլանեանց	1
4 Սուքիաս Սուքիասեանց	1

Թ Է Ո Դ Ո Ս Ի Ա

1 Գրիգոր Բէրոյեանց	2
2 Մերոն Տիրացուեանց	1
3 Կարապետ Քէրէսթէձեանց	1
4 Յովհաննէս քահ. Սարրլեանց	1

Կ Է Բ Զ

1 Աղամ Կուռճեանց	1
2 Գարրիէլ Էքմէքձեանց	1
3 Դանիէլ Այվազլեանց	1
4 Էմմանուէլ Պօպօլեանց	1
5 Խաչատուր Մայլասեանց	1
6 Խաչատուր Միքայէլեանց	1
7 Կարապետ Ժէմչուղեանց	1
8 Յովհաննէս Գալանճեանց	1
9 Յովհաննէս Կօթէֆիկեանց	1

- 10 Պետրոս ձեպէլէքեանց 1
- 11 Ռափայէլ Յարութիւնեանց 1

ՆԵՐՔԻՆ—ԱԳՈՒԼԻՍ

- 1 Գէորգ Մանուէլեանց 1
- 2 Ղահրաման Գ. Մէլէք—Մուրադեանց 1
- 3 Մ. Ռոստովեանց 1
- 4 Պողոս Աղամալեանց 1
- 5 Ոսկան Մ. Ոսկանեանց 1

Շ Ա Մ Ա Խ Ի

- 1 Աբրահամ—Բէկ Նահվէրդեանց 1
- 2 Իւան Համբարձումեանց 1
- 3 Խրիստափօր Նազարեանց 1
- 4 Համազասպ վարդապետ Համազասպեանց 1
- 5 Հայրապետ Խալաբեանց 1
- 6 Միքայէլ Ներսիսեանց 1
- 7 Յակօբ Խաչատուրեանց (Նուխեցի) 1
- 8 Յարութիւն Տ. Յայիեանց 1
- 9 Զահանգիր Տ. Մատթէոսեանց (Սաղիանցի) 1
- 10 Զաւատ Տ. Ստեփանեանց 1

ՍԻՄՅԵՐՕՊՈԼ

- 1 Արմենակ Բահաթրեանց 2
- 2 Աւետիս Թղեանց 1
- 3 Գէորգ Մ. Երևանցեանց (սարկաւազ) 1
- 4 Գրիգոր Մատինեանց 2
- 5 Երիցուհի Տիրուհի Կօպչակձեանց 1
- 6 Էմ. Սուբաշի 1
- 7 Ղազարոս Քէրարչեանց 2
- 8 Յարութիւն Լ. Դաւթեանց 2
- 9 Յովհաննէս Աղաբալեանց (Ղալարցի) 2
- 10 Յովհաննէս Յովսէփեանց (Նւպատօրիացի) 2
- 11 Պետրոս Թօփալեանց 2
- 12 Սերովբէ Մսերեանց 3
- 13 Վարդան Տ. Օ. Կօպչակձեանց 1
- 14 Տիգրան Տ. Բարսղեանց (սարկաւազ) 1
- 15 Օգսէնտ քահ. Կօպչակձեանց 1
- 16 Օրիորդ Մանէ Կօպչակձեանց 1
- 17 Օրիորդ Նունէ Կօպչակձեանց 1
- 18 Օրիորդ Վարդուհի Կօպչակձեանց 1

Ս Ղ Ն Ա Խ

- 1 Աղէքսանդր Պապօվեանց 1
- 2 Ամիրան Զիլաւեանց 1
- 3 Արշակ քահ. Տ. Ստեփանեանց 1
- 4 Գէորգ Գանջէլեանց 1

5	Եղեշ քահ. Տ. Աստուածատրեանց	1
6	Պաւլէ Ասլանեանց	1
7	Սարգիս Բաղդասարեանց (Թուքուրմիշեցի)	1
8	Սարգիս քահ. Տ. Ստեփանեանց	1
9	Օր. Եւայ Դաւթեանց	1
10	Օր. Մաշինկայ Այվաղեանց	1
11	Օր. Մաշինկայ Ասլանեանց	1

ՎԵՐԻՆ — ԱԳՈՒԼԻՍ

1	Ամիրջան Դաւթեան Թովմայեանց	1
2	Աստղեկ Պօղոսեան Ազամիրզեանց	1
3	Աւետիս Խօջամիրեանց	1
4	Բաղդասար Տ. Միքայէլեանց	2
5	Գէորգ վարդապետ Սուրէնեանց	2
6	Դաւիթ Քալանթարեանց	1
7	Կարապետ Ս. Բէգլարեանց	1
8	Մինաս Արասխանեանց	1
9	Յարութիւն Շահնազարեանց	1
10	Յովհաննէս Փանիեանց	1
11	Ռուբէն Գիւլումեանց	1
12	Սարգիս Հախնազարեանց	1
13	Սարգիս Փանիեանց	1
14	Ստեփաննոս Արասխանեանց	1

Տ Փ Խ Ի Ս

1	Աթանազիս Գ. Մելքումեանց	1
2	Անդրէաս Քարիմեանց (ժամկոչ)	1

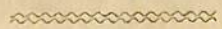
3	Արշակ Ղոնդարազեանց	1
4	Արշակ Վարդանեանց	1
5	Աւետիս Գուլակեանց	1
6	Բաղդասար քահ. Ղամսկեանց	2
7	Բարսեղ Առաքելեանց	1
8	Գէորգ Գ. Մնացականեանց	1
9	Գէորգ Թուրազեանց	1
10	Գէորգ Յարութիւնեանց	1
11	Գրիգոր Մատթէոսեանց (դպիր)	1
12	Գրիգոր Յակօբեանց	1
13	Դիննեսիոս Ղամսկեանց (դպիր)	1
14	Զ. Գրիգորեանցի Կովկասեան գրականութ	10
15	Իսահակ Յարութիւնեանց (ուսանող)	1
16	Կարապետ Մ. Տ. Աբրահամեանց	1
17	Կարապետ Սանթրոյեանց	1
18	Կարապետ Տ. Յովակիմեանց	1
19	Համադասպ քահ. Տ. Յովհաննիսեանց	2
20	Հայկ Գ. Մելքումեանց	1
21	Յովակիմ քահ. Առաքելեանց	1
22	Յովհաննէս Գ. Մելքումեանց	1
23	Յովսէփ Մ. Ամիրջանեանց	1
24	Ներսէս քահ. Աբովեանց	2
25	Ներսէս քահ. Տ. Բարսղեանց	2
26	Ռափայէլ Գ. Մելքումեանց	1
27	Սարգիս Բահաթրեանց	1
28	Սարգիս Ղազարեանց	1
29	Սարգիս Տ. Վարդանեանց	1
30	Սարգիս քահ. Երէցեանց	2
31	Սիմէօն Յրանգիւլեանց	1
32	Ստեփաննոս Ս. Կօփեանց	1

33	Վաղարշակ Գ. Մեղքումեանց	1
34	Տիգրան Տ. Բարսղեանց (սարկաւազ)	1
35	Օրիորդ Հռիփսիմէ Տ. Մանդակունի	1

ԾԼՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

- 1 Գրիգոր քահ. Մանդակունին 2 օրինակ նուիրում է Տփխիսու Ս. Մարիամեան դպրոցին:
2. Նոյնը—2 օրինակ Տփխիսու Ձորաբաշի Ս. Կէորզի դպրոցին:
3. Նոյնը—1 օրինակ Կոստանդիանոս Մատթէոսեանցին:
4. Գրիգոր Մատթէոսեանց (դպիր)—1 օրինակ Օրիորդ Գարանիա Կ. Ազամեանցին:

Աժդարխանից, Մեծ—Ղարաքիլիսից, Մէլիտաօլից, Նուխուց, Ստաւրօպօլից, և Քուլթայիսից չէն ստացել Տէր աղաբեմ Քաժանորդագրանիս Լէրլէրը:

ՄԵՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- 1) ԱՆԵԿԴՕՏՆԵՐ. Հատոր I. 1876..... 50 Կ.
- 2) ԱՆԵԿԴՕՏՆԵՐ. Հատոր II. 1877..... 50 Կ.
- 3) ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՄՈՒՆՔ Հատոր I. 1878..... 50 Կ.

Այդ գրքերը կարելի է ստանալ հետևեալ հասցէով.
«Въ Тифлисъ.— Кавказская книжная торговля З. П.

Грикурова.»

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.

«ՆԱԽԱՊԱՇԱՐՄՈՒՆՔԻ»-ի II. Հատորը պատրաստելու համար ժողովում ենք ձեր կեանքից սուսուած նախապաշարումներ: Մեզ նախապաշարումներ ուղարկողների ազգ—անունները կ'տպուին գրքի վերջումը և նոցանից իւրաքանչիւրը կ'ստանայ մի օրինակ:

2.

«ԱՆԵԿԴՕՏՆԵՐ»-ի III. Հատորը պատրաստելու համար ժողովում ենք ձեր կեանքից սուսուած անեկդօսներ: Մեզ անեկդօսներ ուղարկողների ազգ—անունները կ'տպուին գրքի վերջումը և նոցանից իւրաքանչիւրը կ'ստանայ մի օրինակ:

Մեր հասցէն.

«Въ Симферополь (Крымъ). Въ Армянское училище. Учителю Ованесу Назарянцъ.»

« Խ » շ

ճ Ի շ Գ

- II. բաղկացած բաղկացած.
- VII. նախապաշարումն շատ նախապաշարումն,
որ շատ
- XII. դասաւորութիւնը դասաւորութիւնը.
- 1. մարդու մարդու: (1)
- աւելի է աւելի է.
- 2. նոցալ նոցա
- շամփուրներո շամփուրներով.
- 8. ԹՈՉՈՒՆՆԵՐ 2. ԹՈՉՈՒՆՆԵՐ.
- 9. զրահաւորուած զրահաւորուած
- 10. իմ իմ.
- 15. ին ինչ.
- 16. աղջիկը աղջիկը.
- 9. սկարանում է սկարանում է
- 17. արգելու են արգելում են
- 18. Գրիգոր Գրիգոր.
- 20. « Խ » շ « Խ » շ.
- ծառաւր ծառաւր.
- 28. ստիպուած է ստիպուած է
- 29. գէր գէր
- գերանայ գերանայ
- 52. մահաւանդ մահատանը
- 80. նշանակուում է նշանակում է

157

158

Handwritten text on the left page, organized into a list with numbers 11 through 20. The text is mirrored across the gutter, suggesting bleed-through from the reverse side. The entries are:

- 11.
- 12.
- 13.
- 14.
- 15.
- 16.
- 17.
- 18.
- 19.
- 20.

Small handwritten mark or signature at the bottom of the left page.

Small handwritten mark or signature at the bottom of the left page, near the gutter.

ԳԻՆՆ Է 50 ԿՕՊԵԿ:

2013

0025341

« Ազգային գրադարան

NL0025341

